

RACHMISTRZ
GOSPODARSKI.

*Wolno drukować, z obowiązkiem złożenia trzech exemplarzy
w Komitecie Cenzury. Dan w Wilnie dnia 25 Sierpnia 1852.*

MICHAŁ OCZAPOWSKI Cenzor.

147

RACHMISTRZ GOSPODARSKI,

— CZYLI,

O REJESTRATURZE I RACHUNKACH EKONOMICZNYCH,

ZASTOSOWANYCH DO WIĘKSZYCH I MNIYSZYCH MAJĘTNOŚCI,

KU POTRZEBIE

SAMYCH WŁAŚCICIELI LUB ICH OFFICYALISTÓW;

JAKO TO:

EKONOMÓW; PISARZÓW; GORZELNIANEGO, BROWARNEGO, PROPINACYJNEGO, PROWENTOWEGO, FABRYCZNEGO I WŁOŚCIAŃSKIEGO; ORAZ NADLEŚNEGO; KASSYERA; RACHMISTRZA I RZĄDCY CZYLI KOMMISSARZA.

Z DOŁĄCZENIEM POTRZEBNYCH WZORÓW NA REJESTRATURĘ I RACHUNKI TABLIC XXIX.

PRZEZ

JÓZEFA DYRMONTA.

Wydawnictwo
1832

W I L N O.

W NAKŁADZEM I DRUKIEM A. MARGINOWSKIEGO.

1 8 3 2.

W/ 2882

2814

W S T Ę P.

Mamy już wprawdzie, w języku polskim, kilka pism, dotyczących się Rachunkowości Gospodarskiej. Atoli w pismach tych, czytelnik, po większej części, znajduje tylko wzory do rubrykowania rejestratury folwarcznej: wiadomo zaś, że, jak w każdej gałęzi Gospodarstwa, tak i w Rachunkowości, lepsze jest pismo, choćby mniej doskonałe, ale skończone, i zamierzony pożytek przynoszące, aniżeli jakie arcy-dzielo nieskończone.

Zastanawiając się nad potrzebą utrzymywania rachunków w Gospodarstwie wiejskiem, któż zaprzeczy, że nawet właściciel małego folwarku, który w nim sam zarządza, i sam swoją kassą i spichrzem zawiaduje, jeśli jest rządny gospodarem, nie może się obyć bez utrzy-

mywania rachunkow. Cóż dopiero właściciel wielkiego folwarku, a tém bardziej rozległych włości, który, dla samego dozoru, zmuszony jest utrzymywać znaczną liczbę officyalistów, rozdzielać między nich różne części zarządu gospodarskiego, i tém samém powierzać ich zdolności, gorliwości i wierności, dobro swoje. Ważną więc dla niego jest sprawa: utrzymywanie przyzwoitey rejestratury i ściśle obrachowanie officyalistów.

Rachunki roczne gospodarskie, oprócz koniecznego wykazu całorocznego przychodu i rozchodu, tém są doskonalsze, im mniejszą liczbę szczegółów, mogących mieć wpływ na całe Gospodarstwo, opuszczają; im nakoniec jaśniej i dokładniey każdą kategorią, czyli, każdy szczegół rachunkowy, obejmują. Doskonałość takich rachunkow, istotnym jest warunkiem doskonałości Gospodarstwa: bez tey albo wiew pomocy, nie można mieć pewności, że się Gospodarstwo dobrze prowadzi, ani żadney skazówki: jakimby, godziwym sposobem, dochód z majątności mógł byđż powiększony.

Do napisania tey książki miałem dwojakię pobudki:
1) zwrócić uwagę właścicieli, jak się mogą zapewnić o intracie z dóbr swoich, i o wierności ich administrowania;
2) wskazać officyalistóm: jaka do którego z nich rejestra-

tura należy, a rachmistrzom: na co przy obrachowaniu officyaliſtów wzgląd mieć powinni.

Nie od rzeczy może tu będzie przelożyć: że gdy na zaufaniu, w rachmistrzu położoném, polega po więkſzey części całość dochodów pańskich, a razem, gdy akuratna czynność jego, jest niejako probierczym kamieniem sprawowania się officyaliſtów ekonomicznych; tém samém każdy rachmistrz, obliczając jakiegokolwiek tytułu officyanta, powinien pamiętać na świętą sprawiedliwość, tak w postrzeganiu dobra pańskiego, jako i w nieczynieniu krzywdy obliczającemu się officyaliſcie, i nie powodować się, z uszczerbkiem własnego sumnienia i dobra pańskiego, ani prywatą, ani jakimikolwiek stosunkami: inaczej bowiem, obliczający, nie tylko na nazwanie rachmistrza, ale nawet na nazwanie godnego człowieka, nie zasługuje.

Pewny jestem, że żadnego, z uczciwie pełniących powinność swoją ekonomów lub innych officyaliſtów, nie obrażą podające się w tey książce sposoby robienia wykazów roczney intraty, próby namiaru zbożowego, i t. p. środków zabezpieczenia własności: gdyż te, nie tylko, że dobrze myślącemu nic szkodzić nie mogą, ale owszem posłużą do zwrócenia uwagi pańskiej i nagrodzenia życzliwości i gorliwości każdego, z nich, i chciałbym, aby ci ta-

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

O UTRZYMYWANIU REJESTRATURY I KONTROLI.

§ 1. *Co do Ekonoma folwarcznego.*

Ekonom folwarczny powinien mieć, tak dla swojej pomocy, jako i dla kontroli, przysięgłego *karbowego* (czyli tak nazywanego, *gumiennego* lub *ciwuna*). Karbowy, oprócz dozoru w wysiewach, zbiorze i wymłocie, powinien tego wszystkiego utrzymywać karby, a szczególnie przychodów każdodziennych, dla skonfrontowania z rejestrami folwarcznymi. Spichrze i wszelkie składy mają być za dwoma zamkami, od których klucze, jeden znajduje się u ekonoma, a drugi u karbowego; ekonom zaś bez karbowego nie z krescencyi do składu lub spichrza sam jeden przyymować, ani wydawać, nie może*. Gdzieby, dla wielkości folwarku, lub, gdzieby ekonom dwóma lub trzema folwarkami zarządzał, a ztąd wynikała potrzeba utrzymywania do jego pomocy namiestnika, na tego ostatniego żadney kontroli wkładać nie wypada; chyba w tym celu zaszło szczególniejsze poruczenie od rządzcy lub samego posiadacza dóbr.

* Ziarna zbożowego, ekonom, pod żadnym względem, nie powinien wydawać, zkładając, jak ze składu lub spichrza, pod dwóma zamkami będącego, a nigdy z miejsca, w którym się młóci. Przyczyna tego, zdaje mi się, jest tak jawna, że jey tu wyluszczać nie widzę potrzeby.

Ekonom obowiązany jest utrzymywać:

Rejestra tak nazwane *folwarczne*, obeymujące w sobie wszelkie przychody i rozchody różnego gatunku zboża (tak w snopie, jako i w ziarnie), siana, włókna, ogrodowiny, koni, bydła, owiec, trzody chlewney, ptastwa i t. d. Za wzór posłuży *Tablica I*, pod literami *A* i *B*.

Rejestr do każdodziennego zapisywania odbytey *pan-szczyzny*, z wyrażeniem, do czego była użyta. Obacz *Tablicę II*.

Rejestr szarwarku, czyli kolejek, odbywanych przez włościan (gdzie tego jest zwyczaj), do stawienia i naprawy budowli, do reperacyi dróg, mostów, grobli i t. p. W rejestrze tym po zapisaniu imion i nazwisk włościańskich, z wyrażeniem: wiele który ziemi posiada, lub wiele za nią odrabia, lub też płaci, należy oznaczyć każdemu w miarę tego liczbę dni do kolei; po odbyciu zaś przez wszystkich włościan pierwszej kolei, podług potrzeby, naznacza się druga i dalsze, tymże samym porządkiem. Ob. *Tab. III*.

Rejestr dni gwałtow, gdzie one są we zwyczaju do robot folwarcznych. Dni te naznaczają się z dusz roboczych. Dla sformowania tego rejestru, tak do zapisania należney na rok liczby dni, gwałtami zwanych, jako i do zapisywania dni odbytych, niepodobna obeysć się bez poszczególnego wyrażenia imionami ludności roboczey: inaczey bowiem osoby, mniej dorodne, nie razby odbywały roboczną za osoby dorodne, i przeciwnie. Ob. *Tab. IV*.

Dziennik do zapisywania każdodziowej odbytej czynności gospodarskiej, z wyszczególnieniem użytej do niej liczby robotnika, oraz z adnotacją, co zrobiono, n. p. wiele użęto, ukoszono, zgrabiono, namłócono. *W adnotacji* także wyrażać należy, pod każdym dniem, wszelkie przychody i rozchody produktów, dobytku i innych artykułów: co może posługiwać za kontrolę do rejestrow folwarcznych, wyżej opisanych. Takowego dziennika wzór daje się na *Tablicy V.*

Rejestr tak nazwany *bierczy*, do zapisywania wszelkiej należności danin, jeżeli ekonom ma do obowiązku swojego to przywiązane. Ob. *Tab. VI.*

Rapporta tygodniowe z czynności gospodarskiej, do rządcy lub samego posiadacza dóbr ekonom podawać jest obowiązany. W raportach tych ma wyrażać: jakie w upłynionym tygodniu roboty folwarczne uskuteczniło, wiele czego do składów lub spichrza weszło lub z nich wyszło i t. d. Ob. *Tab. VII.*

Rapporta miesięczne wszelkich przychodów i rozchodów, ze wszystkiego tego, co tylko rejestr folwarczy w sobie zajmuje. Ob. *Tab. VIII.*

Ekonom każdy, obeymując obowiązek, ma mieć sobie sporządzone i podpisane przez samego pana lub jego kommissarza *podanie* produktów, żywiołów, sprzętów i wszelkich remanentów, w rubrykach na ten cel podług potrzeby ułożonych, również *podanie* powinności włościańskich

i danin od włościan, do folwarku należnych. Podanie to powinien otrzymać przy każdym corocznym jeneralnym obrachunku.

Czasu zbioru wszelkiego zboża, w snopie i w wozach, dla mającey się robić próby umłotu, z każdej kopy zboża zżętego i postawionego na polu, ekonom, wspólnie z przyslaną od rządzcy osobą, z karbowym i kilku włościanami, do tego przeznaczonymi, powinien brać z rzędu, nie wybierając po jednym snopie, a ze zboża koszonego, które się w snopy nie wiąże, po jednym wozie z morga lub ze dwóch morgów, i zboże takowe umieści oddzielnie pod dwoma zamkami, od których od jednego klucz zostawi u siebie, a od drugiego powinien być u karbowego, lub, jak zarządzający w tej mierze zaleci. Zboże tak na próbę odebrane utrzymywać się będzie nienaruszone, póki rzązca lub posiadający dobra, nie zesze kogo z zaufanych osób do wymłócenia, czyli wzięcia próby*.

* Robiący próbę umłotu ma postąpić sposobem następującym: dla przekonania się: czy tyle jest snopów odebranych do próby, ile rzeczywistego użętku w kopach, weyrzec w rejestra i karby, słowem: dostatecznie się przekonać: po czém przeliczyć snopy, czy się liczba ich zgadza z użętkiem kop; w przypadku, gdyby przez jaką pomyłkę, nie było tyle snopków, ile jest kop użętego zboża, wtedy należy z tego gatunku zboża, w którym się różnica okazała, dobrać ze składu ogólnego, lub też snopki przewyższające liczbę kop odrzucić. Po czém, jeśli się zboże młóci z osieci, wstawić do niej dla wysuszenia, a jeśli się zboże młóci nie z osieci, ale surowo, wtedy odebrane snopki oddzielnie złożyć i zamknąć, lub drzwi opieczętować; potem w przyzwoitey porze, w obecności swojej, kazać wymłócić dobrze, aby nie ziarna w snopie nie zostało; przewiać, i dostatecznie wyczyścić, przemierzyć oddzielnie czoło, a oddzielnie poślad, i takowy wymłot, własnoręcznie do rejestrów ekonomskich zapisać. O każdym gatunku zboża, na próbę umłóconego, potrzeba też biorąc ziarno z probowey młodźby przekonać się, ile waży, a to dla wiadomości zarządzającego dobrami, aby wiedział, jak w wyprzedzący

Gdzie jest kommissarz i kassyer, tam żadnych wydatków i wyprzedaży sam przez się ekonom dopełnić nie może; i dla tego na wszelkie wydatki produktów, ma mieć od kommissarza assygnacye lub wyraźne zalecenie. Jeśliby dla odległości mieysca, za pozwoleniem swojego zwierzchnika, produkt jaki, podług naznaczoney ceny, bez assygnacyi, sprzedał lub wydał, naówczas ma, przy pierwszey zręczności upomnieć się o assygnacyą. W folwarku zaś tym, gdzie sam zarządzający i kassyer mieszka, sprzedaż uskutecznia się pospolicie sposobem następującym: kupujący otrzymuje assygnacyą od kommissarza: wiele czego kupuje, i po jakiej cenie; z assygnacyą tą udaje się do kassyera; a po opłaceniu i zakwitowaniu przez kassyera, oddaje wyrażoną assygnacyą z pokwitowaniem kassy ekonomowi, a ten wydaje mu produkt sprzedany. Ekonom powinien kwity wszelkiego tytułu zaraz wciągać do rejestrów.

Na akcessa z folwarków mieć należy kwitaryusz*, z którego kwity wydawać na przyjęte produkta, lecz zawsze, za uprzedzającą w tym względzie assygnacyą lub dyspozycyą rządzcy, albo też samego posiadacza dóbr.

stosować się co do ceny zboża, którey różnica, jak wiadomo, i od wagi zależy, a waga w różnych folwarkach, stosownie do własności ziemi, różna bywa.

* *Kwitaryusz*, jest to księga, pospolicie *in folio*, w której półarkuszowe karty załamują się, czyli dzielą wzdłuż na połowę, albo na dwie kolumny, i na tych obok siebie z jednostaynemi numerem porządkowym i datą, zapisują się na obu kolumnach kwity, z których jeden z kolumny brzeżney wystrzyga się i oddaje z podpisem wydającego przyjmującemu, a drugi kwit (od środka książki) z podpisem przyjmującego, zostaje w księdze, jako dowód dla wydającego.

§ 2. *Rejestratura pisarza przy gorzelni i piwowarni.*

Pisarz gorzelniany, pełni pospolicie razem i obowiązek pisarza przy browarze piwnym; dla tego łączymy tu i rejestraturę z tych dwóch źródeł przemysłu gospodarstwa wiejskiego.

Pisarz, utrzymuje *rejestra gorzelnii i piwowarni*, obejmujące przychód i rozchód zboża, chmielu, trunków i t. p. Przyłącza się wzór ich pod *Tab. IX.*

Pisarz, do rządzcy lub posiadacza majątności, obowiązany jest podawać tygodniowe *rapporta*, z przychodów i rozchodów, pod zawiadywaniem jego będących. Za wzór posłuży *Tab. X.*

Podaje także *rapporta miesięczne* po skończonym miesiącu, z przychodu, jako też rozchodu: trunków, zboża, chmielu, i z ich wyprzedaży, oraz wpływu pieniężnego. Ob. *Tab. XI.*

Z gorzelnii zwyczajney, z wypędu zboża na gorzalkę, otrzymuje się pospolicie wydatek taki: z jednego pura* żyta czystego, osietnego czyli suchego, ważącego najmniej funtów ruskich 116, gorzalki probowey (próby 13 *szelowską* zwanej) garńcy 7; z dobrego jęczmienia, także suszonego, z pura jednego garńcy 5½; z dobrego owsa, także osietnego, z jednego pura garńcy 4. A zatem ze zboża osietnego czyli su-

* Pur, o którym tu mowa, zawiera w sobie garńcy zwyczajnych, czyli tak nazwanych dawniejszych litewskich 26.

szonemu otrzymuje się: z żyta miar 4^{ch}, gorzałki probowey (próby 13 szelowskiej) nieco więcej, jak miarę jedną; z jęczmienia miar pięciu, gorzałki miarę jedną, i z owsa miar siedmiu, gorzałki probowey miarę jedną. Wyrachowanie to wydatku gorzałki mam z doświadczenia; atoli dodać należy, że z jarzyny tu wymienioney nie pędzono osobno gorzałki, ale mieszając ją z żytem. Kartofle, z których się naytaney gorzałka produkuje, wydaje pospolicie trzecią część tey ilości gorzałki, jaką z równey miary żyta otrzymujemy; i tak: 3 pury kartofli, wydadzą jey tyle, ile jeden pur żyta, t.j.: 7 garńcy 13^{tey} próby szelowskiej.

Z gorzałki, którą tu nazywamy *probowa* (znaney mieyscami pod nazwaniem *okowitki*), chcąc mieć gorzałkę ordynaryyną czyli szynkową, do każdego garńca probowey, należy dolewać po jedney kwarcie wody, lub też z gorzelni o czwartą część więcej odbierać: np. gdy się odbiera probowey garńcy 7, odebrać ordynaryyney garńcy 8 $\frac{3}{4}$, która podług miary szelowskiej będzie próby 9 $\frac{1}{2}$, tak, jak i probowa (13 próby szelowskiej), gdy na cztery jey miary, jedną wody dodamy. Do wypędni sta purów przeznaczają się na hołowicę i oklejenie trąb: żyta pur jeden, chmielu funtów 12 i drożdży garńcy 25. Gorzelnikowi, oprócz ordynaryi, płaci się pospolicie po groszy 10 od pura przepędzonego zboża.

Gorzalka zaraz zpod trąb do spichrza przyymowaną bydź nie może: gdyż póki dobrze nie wystygnie, nie będzie wskazywała regularney próby, lecz zawsze wyższą. Należy ją więc

po odebraniu zpod trąb na miejscu w gorzelnii lub w składzie, po opieczętowaniu kuf przez gorzelnika, trzymać przynajmniej do trzech dni, aby należycie wystygła; po czém weźmie się próba i w rejestrach do przychodu zapisze. Lecz, gdy, dla niejednostayności temperatury powietrza, niepodobna jest wziąć zwyczajnymi narzędziami regularney próby; przeto daleko lepszym będzie sposób jey probowania przez wypalenie, i tak: z gorzalki probową czyli okowitką zwaney (szelowskiej próby 15^{tey}), z miarek czterech, po jey zapaleniu, wypala się miarek trzy, a pozostanie wody miarka jedna; z próby 11^{tey} z miarek pięciu wypala się miarek 3 $\frac{1}{2}$, a zostanie wody 1 $\frac{1}{2}$ miarki; z próby 9 $\frac{1}{2}$, wypala się z miar pięciu, miar 2 $\frac{3}{4}$, zostaje 2 $\frac{1}{4}$; z próby 8^{mey} z miar pięciu wypala się 2 $\frac{1}{2}$, a zostaje 2 $\frac{1}{2}$. Okazuje się ztąd, jakiey próby gorzalka, jak wiele ma w sobie spirytusu: bo ten tylko się wypala, a woda pozostaje. Jakoż, dolewając do czterech miar gorzalki próby 15^{tey}, jedną miarę wody, zamieni się gorzalka na tak nazwaną ordynaryyną próby 9 $\frac{1}{2}$; podobnież dolewając w takimże stosunku wodę do gorzalki próby 11^{tey}, zredukuje się ona do próby 8^{mey}, a gorzalka niższej próby nie będzie już przydatną do wyszynku.

Z browaru piwnego otrzymuje się pospolicie piwa dubeltowego, w dobrym gatunku, tyle garńcy, ile się dało jęczmienia; nadto ordynaryynego, oprócz miary wyżej wyrażoney piwa dubeltowego, czyli tak nazwanego średniaku, z każdego pura (to jest: z garńcy 26) garńcy 12. Samego zaś ordyna-

ryynego, z pura jęczmienia, garńcy 60. Drożdży też, tak po piwie dubeltowém, jakoteż po ordynaryyném, z każdego pura po garńcy 2.

Chmielu dodają pospolicie na każdy pur, do dubeltowego po funtow 3 lub 4, a do ordynaryynego po funtow 2. Chmielu dobrego mniéy się biérze, a mniéy dobrego więcey. Chmiel wytchły i zwietrzały, a tém bardziey stęchły, staje się zupełnie nieprzydatnym do piwa, i dla tego potrzeba go, po zebraniu, dobrze wysuszyć, a potém w kadzie lub skrzynie zsypać, i położoną na nim drewnianą nakrywę kamieńmi nacisnąć, aby nie wietrzał i mocy swojej nie tracił.

Gorzelnik czyli winnik, również i piwowar, powinni mieć dane sobie książeczki do zapisywania przychodu zboża i wydatku trunkow. *Ob. Tab. XII.*

Pisarzowi, obeymującemu swoją funkcyą, daje zwierzchnik, tak nazwane, *podanie*, czyli wykaz wszelkich naczyń, tak gorzelnianych, jako i browarnych, oraz znajdujących się w należącym do niego składzie zapasów, zboża, chmielu i t. p.; i takowe podanie ma się przy każdém coroczném obliczeniu ponawiać.

* Oprócz chmielu, który, jako roślina gorzka, dopomaga do konserwy piwa, czyli broni go od skwaśnienia, a nadto dodaje przyjemnego smaku; używają częstokroć, jako przyjemney zaprawy, innych ingrediencyy. I tak np. do sławnego dawniey w Wilnie piwa *biészenkowickiego* i *bohińskiego*, do każdego waru piwa dubeltowego, na purów 10 do 15 jęczmienia, dodawano ingrediencye następujące: badyjanu łót 1, fiałkowego korzenia łót 1, gałgantu łót 1, imbiru łót 1, dyptanu białego łót 1, kolokwinty łót 1, polypodium łót 1, cytrynowego olejku łót 1, i karuku rybiego łót 1. Co nie więcey kosztuje nad 3 do 4 złotych.

Wydatków żadnych bez assygnacyi lub dyspozycyi rządzącego, pisarz, również i każdy inny officyalista, dopełniać nie jest mocen: gdyżby się to przeciwilo dobrej rachunkowości. Przedaż, po oznaczoney cenie, może mu bydź dozwolona, ogółem lub częściowie, a szczególniey piwa, na które jest cena dosyć stała, a tém samém, na dłuższy przeciąg czasu może bydź oznaczona. Gorzałkę, jeśli można, korzystniey będzie przedawać prosto z gorzelnii, czyli, jak mówią, z pod trąb: albowiem, jak wiadomo, od gorzałki, znajdującey się w spichrzu, w ciągu roku, na każde sto garńcy przyymuje się garńcy trzy na upadek czyli wyschnienie.

Na przedaż, tak gorzałki, jako i piwa, należy mieć osobną rubrykę w rejestrach lub książkę, z wykazem przychodu i rozchodu pieniędzy. Ob. *Tab. XIII.*

§ 3. *Rejestratura Pisarza propinacyynego.*

Pisarz propinacyyny, obeymując swoją funkcyą, będzie miał także sporządzone sobie podanie wszelkich remanentów w naczyniach i trunkach, z wyrażeniem szynkow i szynkarzy, z okazaniem też cen szynkowych i ustronney przedaży trunkowey, oraz, wiadomość, na jakim groszu z szynkarzami od wyszynku trunkow umowa została zawarta.

Pisarz utrzymuje *rejestra propinacyyne*, obeymujące przychod i rozchod trunków, śledzi, soli, tytuniu i t. p. *Tab. XIV.*

Podaje on raporta tygodniowe do rządzcy lub posiadacza majątności, (jeżeli tego potrzeba wymaga), z przychodu i rozchodu wszelkich trunków. Ob. *Tab. XV.*

Podaje także *raporta miesięczne*, z wyszczególnieniem sprzedaży trunków w szynkach i na stronę, z wykazem opłaty szynkarzom, i czystego wpływu. Ob. *Tab. XVI*.

Po upływnieniu każdego miesiąca, obowiązkiem jest pisarza, zwiedzić każdy szynk skarbowy, zrewidować: wiele zostało trunków niewyszynkowanych, i obrachować szynkarzy z wyprzedazy. Pozostałość trunków na miesiąc następny, w książce szynkarskiej wyjaśnić. W książce tej każdorazowy wydatek trunków z propinacyi, pisarz na przychod szynkarzowi ma wpisać, a również i każdomiesięczną sprzedaż z pokwitowaniem przyjętych pieniędzy. Ob. *Tab. XVII*.

A nadto jest obowiązkiem pisarza, nie czekając upływnienia miesiąca, rewidować często szynki, aby nie było fałszu w trunkach, lub innych jakich frymarków.

Dla regularności cen, pisarz obowiązany spisać ich wykaz czyli tabelę, która ma być w każdym szynku na ścianie zawieszona, tak, iżby każdy, biorący trunki, mógł się o naznaczonej przez dwór cenie przekonać.

Pisarz propinacyyny, powinien postrzegać, aby włościanie lub innego tytułu mieszkańcy, którzy do brania z miejscowej propinacyi trunkow są obowiązani, nie brali trunkow na stronie, lecz w karczmach, do propinacyi miejscowej należących; gdzie zaś w dobrach znaczney rozległości propinacya skarbowa we wszystkich karczmach jest utrzymywana, tam, gdy pisarz sam jeden dopilnować nie jest w stanie, potrzeba mu dodać, w miarę potrzeby, strażników.

Zaległości żądnych na szynkach w opłacie z miesiąca na miesiąc, pisarz, bez wyraźnego pozwolenia rządzczy, zostawować nie może, a o niewypłatnych, natychmiast rządzcę uwiadamić powinien.

§ 4. *Rejestratura Pisarza prowentowego i fabrycznego.*

Do Pisarza prowentowego i fabrycznego, należy przyjmowanie z folwarków zboża i różnych innych produktów; także, mianowicie w mniejszych dobrach, dozorowanie fabryk około budowli, przyjmowanie i wydawanie materyałów, obliczenie rzemieślników.

Rejestra, do tey funkcyi przywiązane, mają obeymować wszelkie przychody i rozchody, w czém posłużyć mogą wzory, na *Tab. XVIII* umieszczone.

Pisarz podaje *raporta tygodniowe*, jeżeli tego zwierzchność wymagać będzie, a po upłynieniu miesiąca, *miesięczne*; umieszczając wszelkie szczegóły przychodów i rozchodów, oraz wyjaśniając, ile jakiego materyału z fabryki przyjęto, i co na co użyto.

Każdy z *rzemieślników*, np. strycharz, tracz, i t. p. mieć będzie osobną książeczkę, do zapisywania wyrobionego przez nich materyału, i dla tego obowiązkiem jest pisarza, za każdorazowém przyjęciem, do wspomnionych książeczek własnoręcznie zapisywać.

Pisarz dozoruje nad śpichrzem, aby się zboże lub inne produkta nie psuły. Zboże i wszelkie produkta utrzymywać po-

winien w miejscu suchém; zboże suromłotne często szufłować; wędlinę w miejscu przewiewném wieszać; i t. p.

Pisarz, obeymujący obowiązek, ma mieć sobie sporządzone podanie wszelkich produktów, sprzętów, materyałów i t. p., w rubrykach podług potrzeby na to sporządzonych.

Pisarz wydatków żadnych, bez assygnacyy rządzcy, lub komu to powierzoném zostanie, dopełniać nie może, oprócz stałych, na które tabelłę lub konsygnacyą zwierzchnik wydaje.

§ 5. *Rejestratura Kassyera.*

Kassyer, obeymujący swoją funkcya, otrzymuje od zwierzchnika czyli kommissarza, spisany wykaz, czyli tak nazwane, *podanie*, wszelkich pozostałości w gotowiznie i w remanentach; nadto jeszcze, ma mieć podany coroczny wykaz stałych dochodów z majątności; i na ten koniec sporządza się na początku każdego roku ekonomicznego inwentarz włościński, z którego wypisuje się, co należy do *bierzaka kassowego*. Za wzór do takiego inwentarza posłuży *Tab. XIX*.

Kassyer otrzymuje na początku roku od rządzcy lub właściciela tabelłę dochodów stałych, jakoto: arend karczemnych, młynowych i t. d., z wyszczególnieniem: jak wiele który arendarz płaci. (Ob. *Tab. XX*). Na inne zaś wszelkie wpływy nie-

* *Stalym dochodem* nazywamy czynsze, arendy propinacyjne, młynowe, targowe i t. p., procenta od należnych kapitałów i t. d.; *niestałymi* zaś kassowemi *dochodami*, nazywamy przychód ze sprzedaży np. zboża, trunków, żywiołów i t. p.

stałe, mieć ma na każdy poszczególne assygnacye od zarządzającego.

Każdy włościanin powinien mieć książeczkę, w której zapisana jest przez zarządzającego opłata roczna; i w tej książeczce zapisuje kassyer, z wymienieniem daty, ilość wnoszącej się przez włościanina roczney całkowitey lub częściowey opłaty, i takowa książeczka służyć może przez znaczny przeciąg lat. Ob. *Tab. XXI.*

Kassyer ma mieć rejestraturę następującą:

1) *Bierczy* rejestr, przez zarządzającego podpisany, w którym wyjaśnia się, zaległość czyli *remanent* dawniejszy, należność roczna, wybor i pozostałość na rok następny. Obacz *Tablicę XXII.*

2) *Dziennik czynszów i arend*, do którego wpisuje się wszelki wpływ z czynszów, arend z szynków i młynów. Do dziennika tego zapisuje kassyer, natychmiast, jak od kogo należność przyjmuje, całkowicie lub częściowo, jak kto z kontrahentów wnosi, jednego po drugim, nie zważając, chociażby jeden gospodarz z tejże samey wsi miał bydź razy kilkanaście zapisanym, co każdego dnia pod nazwiskiem gospodarza należy z dziennika zapisywać do bierczego rejestru, a zapisaną liczbę w tymże dzienniku ołówkiem podkreślić, iżby nadal zapisując nie powtórzyć tego, co już raz zapisano. Za wzór tego dziennika posłuży *Tablica XXIII.*

3) *Dziennik kassowy* (ogólny). Do dziennika tego wpisują się datami wszelkie przychody i rozchody, za assygnacyami za-

rzządzającego wchodzące lub wychodzące*. Do dziennika tego należy z każdego dnia wieczorem ogólnie wpisywać wpływ z dziennika, czynszów i arend, gdyż na te nie wydaje zarządzający osobnych assygnacyy: są one bowiem oznaczone i podane kassyerowi do wyboru bierzakiem i tabellą arend. Za wzór do tego dziennika posłuży *Tab. XXIV*.

4) *Kategornik*, w którym wszelkie wpływy i wydatki dzielą się kategorjami, dla łatwiejszego sformowania raportów miesięcznych lub kwartałowych, i dla łatwiejszego sprawdzenia ogólnych wpływów i wydatków. Do kategornika, naprzód, na początku roku, wpisują się należności z inwentarza, tabelli arend i innych dochodów stałych, podług których kassyer jest obowiązany je uzyskiwać; potem zapisuje się w miarę uskutecznienia, ze wszystkich assygnacyy, w ciągu roku od zwierzchnika wychodzących, tak przychody niestałe, jak n. p. ze sprzedaży i t. p., jako i rozchody, a to pod właściwemi kategorjami. Przy każdorazowém robieniu potrzebnych do kwartałowych raportów wyciągów, dla okazania w tych raportach, ile ze stałych dochodów, pozostaje jeszcze do wyboru, potrzeba dodać z dziennika czynszów i arend, wybor z upłynionych kwartałów, i potrącić summę od ogólney summy, w tabelli dochodów stałych wykazaney. Za wzór posłnży *Tab. XXV*.

* Kassyer, uskuteczniając jakąkolwiek opłatę, za assygnacją rządzczy, powinien pozyskać od osoby odbierającej wyplatę, pokwitowanie, czyli poświadczenie z przyjęcia, na teyże assygnacyi, a jeśliby poświadczenie to wziął oddzielnie, na ów czas je do właściwey assygnacyi załączy, jako dowod rachunkowy, że assygnacya uskutecznioną została.

5) *Księga remanentów i awansów*, w której wyszczególnia się: wiele na kim zalega? wiele od kogo odzyskano? a wiele jeszcze na rok następny pozostaje. Ob. *Tab. XXVI.*

Kassyer podaje *raporta miesięczne*, z wpływów i wydatków kassowych, z samey tylko gotowizny. Ob. *Tab. XXVII.*

Raporta kwartałowe kassowe, mają obejmować, oprócz gotowizny, (która z miesięcznymi raportami powinna się zgadzać), remanenta i awanse; słowem: cztery raporta kwartałowe, czyli summaryyny z nich wyciąg kategorjami, powinien utworzyć, bez najmniejszey różnicy, dokładny rachunek całoroczny kassowy.

§ 6. *Rejestratura kommissarska.*

Kommissarz czyli rządzca, dla rachunkowości i kontrolli: utrzymuje:

Protokół, do zapisywania assygnacyy, na wszelkie przychody i rozchody kassie wydawanych.

Protokół, do wydawania assygnacyy, na wszelkie produkty i materiały do magazynu jeneralnego lub folwarków.

Księgę do wpisywania wszelkich dyspozycyy, officyali-
stom wydających się.

Protokół zawieranych kontraktów arendownych z różnymi osobami.

Inwentarz coroczny wszelkich intrat.

Księgę do wpisywania wszelkich przychodów i rozchodów produktowych, z raportów podawanych, dla łatwieysze-

go przekonania się: w którym folwarku lub zawiadywaniu którego officyalisty, wiele się czego znajduje.

Oprócz tego należy do kommissarza, rejestra, do funkcji różnych officyalistów przywiązane, zasznurować, opieczętować i popodpisywać, a nadto w każdym czasie, przy objeździe folwarków i prowentów, wszelkie przychody i rozchody w rejestrach zakonnotować: jakowe zakonnotowanie jest potrzebném, raz dla tego, aby officyalista zmyślonego wydatku nie zapisał pod upłynioną datą; powtóre: aby nie przemienił liczby, co łatwo z podskrobania da się spostrzedz; a wtedy konnotujący rejestra zażąda objaśnienia, i, jeżeli je uzna za dostateczne, zaadnotuje, aby później rachmistrz obliczający nie robił kwestyi.

Z raportów szczegółowych, podawanych z różnych oddziałów służbowych, układa się raport jeden ogółowy, tak z produktów, jako też z wpływów i rozchodów pieniężnych, i takowy, co kwartał lub co miesiąc, do posiadającego dobra lub jego zastępcy, ma być podawany. (Kommissarz lub rządzca, oprócz raportów rachunkowych, podaje do właściciela raporta, tyczące się robot folwarcznych rolniczych, przemysłu gospodarstwa wiejskiego, stanu interessów, uskutecznienia danych sobie poleceń i t. p.)

Kommissarz lub rządzca, obeymujący zarząd, ma mieć sobie podane opisanie dóbr i interessów, oraz wszelkich zwyczajnych w dobrach tych źródeł dochodu. W przypadku zaś, jeśliby takich wykazów nie było, powinien je sam dla siebie, przy pomocy rachmistrza i innych officyalistów zrobić, a dla

wiedzy właściciela także same opisanie w kopii podać. Dla tego też powinien mieć inwentarz gospodarski, obejmujący potrzebne szczegóły, tyczące się, tak majątności, jako też i włościan. *Inwentarz* ten obejmować powinien: *wykaz* ludności czyli siemienistości, wykazując ją pod każdym gospodarzem imionami i nazwiskami. Kątników poddanych i rewizyjnych, należy także zapisywać do inwentarza; o wolnych zaś ludziach tej klasy porobić osobne adnotacye, od wielu lat który z nich zamieszkał i z kąd mianowicie przybył. W inwentarzu tym, pod każdym kontraktowym gospodarzem, wyrazić pokrótce w adnotacyi warunki kontraktu, mianowicie: liczbę lat dzierżawy, i w jakich ratach opłatę wnosić obowiązany. Gdzie włościanie są przywiązani do miejsca, jeżeliby który wyszedł z majątku, takiego przy nowém spisywaniu inwentarza adnotować, przy tych samych siemienistościach czyli chatach, z których wyszedł.—Pułkosze wszelkie, tak zajęte przez mieszkańców, jako też i odłogiem leżące, pod każdą wsią, po wyszczególnieniu gospodarzy, na końcu wyrazić.—Opisanie budowli folwarcznych z potrzebnemi szczegółami, również wykaz wszelkich sprzętów i naczyń, znajdujących się po folwarkach.—Wykaz bydła rogatego, z wyrażeniem: maści, lat, gatunku; toż samo rozumie się o koniach, owcach, trzodzie chlewney, ptastwie i t. p.—Budowy karczemne z potrzebnemi szczegółami poopisywać, a jeśli są zaarendowane, to i warunki umowy o nie wyrazić i t. d. Nakoniec zrobić summaryusz należności od włościan czynszu pieniężnego, danin i wszelkich powinności.

ROZDZIAŁ DRUGI.

O FUNKCYI RACHMISTRZA, CZYLI, O OBLICZANIU ROCZNYM OFFICYALISTÓW.

§ 1. *Obrachowanie Ekonoma folwarcznego.*

Zajmujący się obliczeniem, przybywszy do folwarku, ma natychmiast przystąpić do przemiarów zboża, przeliczenia i opisanania wszelkich sprzętów, żywiołów, jakoto: koni, bydła rogatego, owiec, trzody chlewney, ptastwa różnego rodzaju i t. p; co wszystko spisać we dwóch exemplarzach: jeden u siebie zostawić z podpisem ekonoma, a drugi z podpisem własnym wręczyć ekonomowi. W opisanu tém czyli podaniu, należałoby na każdy żywiol i sprzęty, położyć ocenienie, aby ekonom, na wypadek utraty ich, z jego niedbałości pochodzącej, wiedział, ile zapłacić będzie obowiązany. W wykazie bydła rogatego, należy, opisując każdą sztukę, wyrazić: jakiego gatunku, jakiej maści, wiele ma lat? a jeśli były numerowane w dawniejszym wykazie, zpod jakiego numeru; przy tém rozróżnić je dostatecznie, jak np. krowy: na stanowne, pierwiastki, przedóyki, jałówki i t. d.

Nowe rejestra folwarczne sporządzić, i, jeżeli blisko jest zarządzający lub posiadający dobra, w tych ma być formalność zachowana, tak, jak jest opisano w *Rozdz. 1szym* § 6, pod

rejestraturą kommissarza, a pod nieobecność kommissarza lub samego właściciela, może przesuwać i poświadczyć obliczający; po czém te same artykuły, co zajmuje podanie, wpisać na przychod do rejestrów.

Rejestra z upłynionego roku, również assygnacye, kwity i różne dowody rachunkowe, obliczający ma zabrać do obračunku; lecz, aby ekonom na przypadek decessu nie stosował jakiej pretensyi do obliczającego, zapobiegając temu, obliczający, nie wprzód ma przyymować od ekonomy assygnacye, kwity i inne dowody, póki tych ekonom sam nie przeliczy, nie niżę, swoją pieczęcią nie opieczętuje, i liczby ich na obwołucie nie wyrazi, na co obliczający, przyymując, wydać rewers jest obowiązany. Lepiej byłoby, gdyby ekonom sam wszystkich tych dowodów rachunkowych rejestr spisał i na nim o rewers upomniał się; lecz gdyby to miało wiele czasu zabrać, wtedy przestać można na tém, jak wyżej powiedziano. Lubo często się zdarza, że okonomowie, czy to przez delikatność, czy też przez wielkie zaufanie, spuszczają się na obliczającego i nie czynią takiej ostróżności, jak się wyżej powiedziało; atoli znowu później, gdy się decessa okażą, często niesłusznie narzekają, i dla tego obliczający nie powinien polegać na zaufaniu ekonomy, ale owszem sam go do spełnienia pomienioney ostróżności pobudzić, przez co uniknie mogącego ztąd powstać narzekania. Wszakże i obliczający nie może za siebie ręczyć, aby przypadkiem nie zatracił jakiego dowodu rachunkowego; tém

samém wyżej pomieniona ostróžność dostatecznie i temu zapobieży.

Po przyjęciu od ekonomy rejestrów i dowodów rachunkowych, obliczający, nie rozpoczynając obrachunku z rejestrów, ma przystąpić do obrachunku z włościanami, czyli do tak nazwaney weryfikacyi, przy której obecność ekonomy jest nieodbicie potrzebna; sprawdzając odbór wszelkiego tytułu przez ekonomę dopełniany; przy czém za jednym zachodem należy zrobić (czyli poprawić, podług zaszyłych w ciągu roku odmian), inwentarz bierzakowy, na podobieństwo wzoru na *Tab. XIX* umieszczonego, z wyszczególnieniem wszystkich włościańskich powinności, danin i opłat. Z inwentarza tego wypisać, co się ściąga do funkcyi ekonomy, np. pańszczyzna, gwałty, stróże i t. p. i dołączyć do *podania* ekonomskiego. Z pozostających zaś powinności, czy opłat, sformować także rejestr i podać właściwemu officyantowi, np.: kasyerowi czynsze w gotowym groszu i inne, przywiązane do niego odbory; pisarzowi prowentowemu, daniny lub inne artykuły, jeżeli do przyjmowania tego ekonom nie jest obowiązany; a jeżeli podług zaprowadzonego w dobrach urzędzenia, wszystkie te odbory do ekonomy należą, naówczas, ze wszystkich powinności i opłat włościańskich, jeden rejestr, czyli podanie, na dwoje rąk sporządzić, i exemplarz, jeden z podpisem podającego ekonomowi oddać, a drugi, przez niego rewersalnie podpisany przyjąć.

Podczas weryfikacyi, weyrzeć ściśle, czy włościanie nie

mają jakiey krzywdy od ekonomy: przy czém, obecność jego z początku niekoniecznie jest potrzebną, gdyż włościanin skrzywdzony, mógłby z jakiey obawy, o nadużyciach ekonomy zamilczeć. Skargi sprawiedliwe należy osobno spisać; po czém też indagacją rozciągnąć i do czeladzi folwarczney, wypytując się: azali nie ma jakich nadużyć na szkodę pańską, i czyli ona w zupełności odbiera należność swoją, od skarbu przeznaczoną, tak w opłacie (jeżeli tę przez ręce ekonomy pobierają), jako też w ordynaryi, i czy sprawiedliwą miarą i wagą. Gdy się co wykryje z indagacyi na szkodę dobra pańskiego, wezwać ekonomy, przekonać go naocznie osobami dowodzącymi, i zażądać na to piśmiennego tłumaczenia, i takowe z własną sprawiedliwą opinią do rządcy na rozwiązanie przedstawić.

Ukończywszy weryfikacją i indagacją, przystąpić należy do obliczenia artykułów, rejestrami folwarcznymi objętych: zboża, włókna, siana i t. p., na co wszystko karbowy przysięgły ma złożyć karby, mianowicie przychodów, a to dla sprawdzenia z rejestrami folwarcznymi. Gdzie jest rachmistrz miejscowy, wtedy pomienione karby, choćby co miesiąc przez tegoż rachmistrza, mają być przeyrzane i podkonnotowane; jeśli zaś nie ma miejscowego rachmistrza, wtedy przy rocznym obliczeniu należy karby sprawdzić, podkonnotować i za dowód przy rejestrach złożyć.

Przy obliczaniu wymłotów, potrzeba weyrzeć: czy namiar zboża odpowiada uczynioney zaraz po żniwach próbie umłotu,

(która w rejestrach ręką próbę biorącego zapisana). Jeśliby znaczna zachodziła różnica, obliczający wybada ściśle przyczynę. Wprawdzie namiar ten nie może się ze ścisłością arytmetyczną zgadzać; jednakże, jeśli próba była dokładnie wzięta, naówczas wielkiej różnicy byź nie może. Różnica ta, zdaniem mojem, nie może więcej uczynić nad 2 procenta, a jeśliby ta znaczniejszy uszczerbek przynosiła, naówczas wprawia sprawiedliwie w podeyrzenie. Zdarza się często, że niedomiar pochodzi z niedozoru karbowego podczas wymłotu, przez zostawianie ziarna w słomie, lub rozkradzenie przez młócarzy: i tu się składa ekonom, że nie jest temu winien: lecz takowe tłómaczenie nie będąc dostatecznym, jest, naylżey sądząc, jawnym dowodem niedbałości ekonoma. Bo lubo karbowy bywa ustanawiany przez rządzcę lub samego posiadacza dóbr, jednakże zostawiona jest wolność ekonomowi do przedstawienia karbowego, jeśliby ten nieakuratność jaką popełnił, a wtedy zarządzający lub posiadający dobra, sam przez się lub przez kogo zaufanego sprawdzi winę karbowego, i w razie przekonania się o tém, naznaczy innego. A jeśli ekonom we właściwym czasie przedstawienia tego nie uczynił, tém samym za szkodę skarbowi uczynioną odpowiedzieć powinien.

Obliczający ma weyrzeć i w to: czy zboże jest również tak czyste, jak było przy braniu próby.

Obliczając rozchody zbożowe, należy sprawdzić z rejestrami, nie tylko assygnacye, kwity i inne dowody, ale nawet księżeczki czeladzi i rzemieślników pobierających ordynaryą, czy

stosownie do przeznaczenia i zapisywanych rozchodów ordynaryą odbierali, a nadto należy sprawdzić wysiewy z karbami gumienego czyli karbowego i z karbami siewów, którzy także karby mieć powinni.

Obliczenie siana, włókna, słomy, warzywa i innych artykułów, podobnymże porządkiem uskutecznić należy.

Obliczenie koni, bydła, owiec, trzody chlewney i ptastwa, odbywać należy sposobem następującym: koni, owiec, trzody chlewney i ptastwa różnego rodzaju, przeyrzeć przychod i rozchod, sprawdzając z dowodami rachunkowemi, zrobić wyciągi, i gdzie jest we zwyczaj, podawania ekonomóm na pacht krów, trzody chlewney i ptastwa, stosownie do oznaczenia; młodzież tych rodzajów zaciągnąć do przychodu, i z tego rachunek ułożyć; pod rozchodem załączyć pozostałość w podaniu wykazaną; po czém, gdy się okaże deces, dołączyć do ogólnych wykazów decessowych. Dopelniać obrachunek bydła należy podobnymże porządkiem, jak się wyżej rzekło, z tą tylko różnicą, że pastuch mieć powinien karby wycielonych krów, odróżniając, czyli, oddzielnie karbując, stanowne i pierwiastki, i karby te należy sprawdzić z rejestrami folwarcznemi, po czém sformować rejestr krów pachtowych, mających się podać na pacht ekonomowi. Przy obrachunku obory, potrzeba zachować wzgląd na przemianę klasyfikacyi czyli użytku z krów, i tak: krowa, która w przeszłoroczném podaniu zapisana była za pierwiastkę, przechodzi do stanownych, jeśli nie zajałowiała; jałowe, jeśli się wycielili, w stanowne; cieliczki też po ocie-

leniu w pierwiastki, i tak daley; po czém takowy rachunek, okaże zgodność rozchodu z przychodem, czyli stan rzeczywisty.

Po uczynionym obrachunku zboża i innych artykułow, ułożyć wykaz szczegółowy decessów, kładąc przy każdym szczególe przyzwoitą cenę; na każdy szczegół ekonom powinien dać na piśmie tłumaczenie, które obliczający przedstawuje na rozwiązanie, stosownie do daney sobie instrukcyi, do rządzcy lub samego posiadacza dóbr. — Co do decessu, pomijam artykuły, które się nie mierzą, nie szuflują i nie strychują; ale co do zboża, niepodobna jest, aby zupełnie taką ilość przemiar okazał, jaka z rejestrów wypada: zawsze, czy to przez powtarzane mierzenie, szczególniey owsa, musi być jakaś, acz mała, różnica; jednakże, jeżeli przychod ziarna składa się ze zboża suszonego czyli osietnego, wtedy żadnego decessu być nie powinno, chyba na jednym owsie może być jaka mała różnica, nie więcej jednak nad 2 procenta, które zapewna każdy pan lub jego kommissarz w expens odpisać zaleci. Inaczej jednak ma się rzecz ze znacznieyszymi decessami, na które, między innemi tłumaczeniami naszych ekonomów, naypospolitszą bywa, że szczury i myszy zjadły, albo, że się w przewożeniu z gumna czy stodoły, lub w przemierzeniu utarło; atoli zboże suszone czyli osietne, pospolicie w spichrze naciąga nieco wilgoci i brzęknie; pewna więc, że na szczury i utarcie się, bez okazania decessu wystarczy; a nadto, doświadczenie uczy, że z suchego zboża, prędzey się superaty, niż decessu, spodziewać można. W niektórych miejscach, ekonomowie, mierząc zboże do spi-

chrza, zostawują małe, tak nazwane *kołnierze*, czyli wzgórki z ziarn, z jedney strony naczynia do miary używanego, na co żadnym sposobem zezwalać nie należy, i lepiej mu, w razie decessu, na zbożu suromłotném przyjąć na uschnienie, utarcie w przemiarze i uszkodzenie od szczurow i myszy, 2 procenta, aniżeli dawać wolność mierzenia bez strychu. W niektórych dobrach jest zwyczaj, że jeśliby się po obrachowaniu rejestrów, z przemiaru zboża, jaka przewyżka czyli superata okazała, takową we dwóynasób na decess rachują, co jednakże nie zgadza się ze słusnością i nie zasługuje do naśladowania, ile, że może stać się dla ekonoma powodem do niegodziwego ukrycia superaty; która, czy to z nabrzęknięcia od wilgoci suchego ziarna, czy z wydawania nieco mnieyszą miarą, lub z jakiej bądź przyczyny powstała, zawsze jednak jest własnością pańską; a zatem naykrótszą i naysprawiedliwszą będzie: kiedy rachmistrz superatę na przychod zapisze, a wykaz decessów, jak się wyżej powiedziało, przedstawi na rozwiązanie panu lub od niego umocowanemu, który, przekonawszy się o winie ekonoma, zapewna zapłacić rozkaże. Zawsze jednak tak znaczny decess, jako i znaczna superata, jeśli nie frymarku, to zawsze niedbałości ekonoma jest dowodem.

Gdzie krescencya młóci się z osieci, tam i snopki oziminy, do próby odebrane, suszą się przed ich wymłóceniem; a że dla pośpiechu w sieybie oziminy okłacają ziarno, nie susząc wprzódy snopków, tém samém już co do oziminy, w stosunku do próby, superata okazać się musi, gdyż takie ziarno surowe, buy-

nieysze jest od wysuszonego, a mierzy się takąż miarą, jak i osietne: z tego więc względu nie można na takim ziarnie więcej przyymować na bezpłatny decess nad jeden procent.

W całym powyższym wykładzie o obrachowaniu ekonomy, mówiło się tak, jak o folwarku, w którym nie ma pisarza prowentowego, a tém samém wszystkie szczegóły są przywiązane do odpowiedzi ekonomy; lecz po wielkich folwarkach, to jest: takich, gdzie się pospolicie i pisarz prowentowy utrzymuje, ekonom z niczego więcej nie ma obowiązku zdawać kalkulacyi, jak tylko z tego, co mu zostało powierzonym, np. ze zboża, żywiołów, naczyń, sprzętów gospodarskich i t. p.

§ 2. *Obrachowanie Pisarza przy gorzelni i piwowarni.*

Obliczający pisarza przy gorzelni i piwowarni, zaczyna od przemiarów zboża, słodów i trunków, oraz przejrzenia wszelkich naczyń i sprzętów; po czém ze wszystkich tych szczegółów sporządzi podanie we dwóch exemplarzach: jeden z podpisem pisarza u siebie zostawi, a drugi z własnym podpisem pisarzowi odda. W podaniu tém, przy wyszczególnieniu naczyń i sprzętów, wyraża się każdego z nich wartość w pieniądzech.

Rejestra z upłynionego roku, assygnacye, kwity, i wszelkie dowody rachunkowe, obliczający ma zabrać do siebie, z podobną ostróżnością, jaka jest wyżej opisana przy obrachunku ekonomy w tymże Rozdziale, w § 1.

Nowe rejestra sporządzić, wpisując do nich z podania zbo-

ża, słody, chmiel i t. p., nie łącząc naczyń i sprzętów, o których dostateczny ślad pozostanie w témże podaniu.

Robiąc przemiary trunków, należy przekonać się, czy gorzalka jest tey próby, podług której gorzelnik zobowiązał się wydawać.

Obliczający przystępując do obrachunku, ma wezwać gorzelnika i piwowara, do przyniesienia swoich książeczek; sprawdzi je z rejestrami pisarza i zrobi osobny obrachunek; po czém sprawdzi przychody i rozchody z dowodami, posługującemi do obrachowania.—Po obrachunku, jeśli się jakie decessa okażą, takowe, oprócz wykazania w rachunku, spisać oddzielnie, i jeśli będzie jaka wątpliwość, wezwać pisarza, aby dał explikacyą, i takową z własną sprawiedliwą opinią przedstawić na rozwiązanie, gdzie z instrukcyi rachmistrzowskiey wypada.

Z gorzelni i piwowarni (jeśli tego żądać będzie pan lub zarządzający dobrami), obliczający ma zrobić osobne wyrachowanie czystego zysku lub straty z gorzelni, a osobne z piwowarni. Do wyrachowania tego, jeśli nie ma daney sobie informacyi, na ów czas wyrazi zasady, których się trzymał w wyliczeniu rzeczywistego nakładu, jak np. na zboże, chmiel i t. p. materiały, z których się trunek wyrabiał, na opłatę maystrów, robotnika, drew, jeśli się kupują lub przedawać mogą, procent od rozmaitych aparatów i t. d.; tak po zebraniu rzeczywistego ocenienia nakładu, odtrąci od tego, co wzięto, lub co można wziąć za wyrobioną gorzalkę i piwo, a tém samém wykaże czysty

zysk lub stratę: co w każdym dobrze urządzoném gospodarstwie niemałą dla zarządzającego jest skazówką. Wszakże rozumie się samo przez się, że pozostałego w składzie pisarza zapasu zboża, siodu i t.p., jako jeszcze na trunki nieprzerobionych, do rocznego obrachowania czystego zysku lub straty, łączyć nie należy.

§ 3. *Obrachowanie Pisarza propinacyynego.*

Obrachowanie pisarza propinacyynego, uskutecznia się podobnymże sposobem, jak się mówiło o innych officyalistach. Naprzód zrobić przemiary trunków w wiedzy pisarza i po szynkach zostających; obrachować szynkarzy, konfrontując ich książeczki z rejestrami pisarskiemi; sprawdzić, czy się znajdują wszystkie naczynia i sprzęty: po czém wszystko spisać we dwóch exemplarzach, z których jeden z podpisem obliczającego zostaje u pisarza, a drugi z podpisem pisarza przyymuje obliczający dla złożenia zarządzającemu dobrami.

Indagacya i tu jest potrzebną z szynkarzy, szczególniey, czy trunki w przyzwoitey dobroci były na wyszynk dawane, czy cena ich nie była większa od przeznaczoney, czy szynkarze oznaczony sobie grosz za wyszynk w zupełności odebrali, nakoniec, czy nie było innych jakich ze szkodą pańską nadużyć.

Po czém sprawdzić rejestra z dowodami rachunkowemi, tak w przychodzie, jako też i rozchodzie, a nadto jeszcze należy z temiż rejestrami sprawdzić sprzedaż z książeczek szynkarskich, zabierając je do siebie dla złożenia za dowod, czyli tak nazwany *allegat* rachunkowy; po dopełnieniu tego wszy-

stkiego, i po zrobieniu szczegółowych z rejestru wyciągów, na osobnym exemplarzu sformować ogólny obrachunek, mający się przedstawić do rządu.

Nie od rzeczy też będzie zrobić poszczególny wykaz czystego zysku z każdego szynku: i na ten koniec, po ocenieniu wyszynkowanych w upłynionym roku trunków i produktów, ile te kosztowały, lub po jakiej się cenie, jak np. gorzalka i piwo, hurtownie czyli na stronę sprzedają, i po ocenieniu rzeczywistej wartości tego, co się jeszcze do szynku dodaje, jak np. drwa, stróże i t. p. pomoc, całą tę sumę wartości nakładu odtrącić od rocznego wpływu gotowizny z szynku weszłej, a tém samém okaże się pozostałość czyli czysty zysk: co posłuży za skazówkę, tak w dozorze propinacyi, a razem, ileby szynk, w arendę wypuszczony, uczynić powinien.

§ 4. *Obrachowanie Pisarza prowentowego i fabrycznego.*

Przy obrachowaniu pisarza prowentowego, potrzeba zachować wszystkie te prawidła, jakie się do obrachowania ekonomy wskazały, z tą różnicą, że obliczający mieć będzie wypisane akcessa z każdego folwarku, dla sprawdzenia z rejestrami pisarskimi.

Przekonać się, azali dla czeladzi i robotników zapłata (jeśli ta przez ręce pisarza była skuteczniana) i ordynarya, podług oznaczenia i zapisania w rejestrach, dochodziły, i czy im ordynaryą pod regularną miarą i wagą wydawano.

Robiąc obrachunek z materyałów, np. z cegły, dachówki,

wapna, desek, gątow, i t. p., przez rzemieślników na miejscu robionych, sprawdzić wyroby z zapisaniem w rejestrach przez pisarza utrzymywanych: i na tento koniec pisarz, przyymując jakikolwiek materyał od rzemieślników, powinien był (jak się w Rozdz. I, § 4 powiedziało) wydawać im poświadczenie, mające posługiwać do ogólnego porachunku.

Rachmistrz, podobnież, jak i przy obrachunku innych offycyalistów, nie może sam żadnych decessów bez upoważnienia odpisać w expens. A zatém, jeśliby się jakie z obrachunku okazały, wykaz ich sporządzi; na każdy decessowy szczegół tłumaczenia od pisarza zażąda, i takowe z własną sprawiedliwą opinią na rozwiązanie do pana, lub zwierzchnika przedstawi.

§ 5. *Obrachowanie Kassjera.*

Przystępując do obrachowania kassy czyli kassjera, rachmistrz ma przyjąć do siebie wszystkie rejestra, tabelle arend karczemnych i t. p., assygnacye, słowem: wszelkie dowody rachunkowe, przy tém i podanie remanentów pieniężnych z roku upłynionego; po czém przeliczy, jaka się gotowizna w kassie znajduje. Uskuteczniwszy to, przystąpi do weryfikacyi z włością, sprawdzając każdego z nich książeczkę z rejestrem odborowym, tak nazwanym *bierzakiem*, dla przekonania się, azali między książeczkami włościąńskimi, a bierzakiem, przez kassjera utrzymywanym, nie masz jakiey różnicy, a jeśliby w zapisaniu przyjętych pieniędzy przez kassjera, okazała się pomyłka, to nie przestając na zapisaniu w książeczce włościąń-

skiey, należy wybadać z samego włościanina, lub innym trafniejszym sposobem: wiele w przeciągu roku i w jakim czasie opłacił.

Przy robieniu weryfikacyi z włościanami, gdzie włościanie są obowiązani wprost czynsze i opłaty pieniężne wnosić do kassy, dla pośpiechu w robocie; należy razem śpisywać bierczak, a nawet i inwentarz gospodarski, zajmujący opisanie ludności po imieniu i nazwisku, i inne szczegóły, jak się wyżej powiedziało (Rozdz. I, § 6). Jednakże takiego inwentarza, obejmującego podrobne szczegóły, nie masz konieczney potrzeby corok na nowo przerabiać, chybaby przez upłyniony rok zaszły znaczne odmiany w jego szczegółach, mianowicie: co do osiadłości gruntów i ludności: ile, że pomnieysze we względzie tym odmiany, dla wiadomości mieyscowey i na dawniejszym inwentarzu adnotacyami wykazane bydź mogą. Inaczej się rzecz ma, co do wykazu poborów podających się kassie, i dla tego bierczak kassowy co rok nanowo spisać należy.

Rejestr bierczy z upłynionego roku, należy po dostatecznym sprawdzeniu podsummować, z wykazaniem niedoborów.

Dziennik czynszowy każdodziennych wpływów, także podsummować i sprawdzić, czy się zgadza z dziennikiem kassowym ogólnym, w którym się zapisywały wszelkie przychody i rozchody, i, czy wszystkie wpływy są w tym dzienniku zapisane.

Kategornik potrzeba sprawdzić: czy w przychodach, jako

i rozchodach, wszystko to w nim jest zapisano, co tylko dwa pomienione dzienniki zajmują. A gdy w kategorniku tym zamieszczone zostały na początku uplynionego roku całkowicie, tak nazwane, stałe roczne dochody, jak np. czynsze, arendy it.p.; tém samém należy też sprawdzić, czy te w zupełney, czy nie w zupełney ilości weszły, a co dziennik kassowy ogólny wykaże; jeśli nie w zupełności weszły, wtedy to, co nie weszło do kassy, rachować w niedoborze, przenosząc do księgi remanentowey na rok następny, wyszczególniając, wiele na kim, za co i z jakiey daty pozostaje? przy czém dołączyć należy i dowód rachunkowy, jak np. wyraźne kommissarza zezwolenie, w którym pospolicie wyraża się czas, w jakim zawiniający ma się uiścić, z wyrażeniem powodów do tey powolności. Jeśliby niedobor jaki pochodził z winy kassyera, w takim razie rachuje się na decess kassyera.

Robiąc obrachunek księgi *remanentow* i *awansow*, skonfrontować je z *kategornikiem*, *bierczakiem* i *dziennikami*, oraz sprawdzić, czy rzeczywiście się należy od osob, na których się one rachują, i wykaz tych remanentow i awansow na rok następny do wyboru podać.

Remanenta i awanse formują jedną księgę. Jednakże między kategorjami awansow a remanentow zachodzi wielka różnica, chociaż tak jedne i drugie, jako wydatek się zapisują. Różnica między niemi jest taka: tytuł *remanentow* obeymuje to, co powinno było weyść, a nie weszło, do kassy, i tém samém nie liczy się za gotowiznę, jednakże, gdy z czasem, jako nale-

żność, może wpłynąć do kassy i powiększyć gotowiznę, dla tego pewnieysze remanenta, szczególniey z upłynionego ostatniego roku, odosobniać należy od niepewnych, dzieląc na kategorye temu stosowne. Tytuł zaś *awansow*, obejmuje to, co wydano, i, lubo się na remanencie liczy, jednakże do gotówki powrócić nie może, np.: co wydano na rachunek jakiego bądź kupna; rzemieślnikom przed ostatecznym porachunkiem do zupełnego ukończenia roboty; na expensa podrózne dla zdania z powrotem szczegółowego rachunku i t. p. wydatki, które nie mogą się wpisywać od razu do księgi rozchodowej, przez coby trudność zachodziła przekonania się prędkiego, co i wiele kosztuje, a nadto dla skrócenia rachunkowości, iżby w każdym roku jednego nierozłącznego rozchodu nie powtarzać, lecz zawsze należy je wyjaśniać szczegółowie w rachunkach pod remanentami, póki się cała potrzeba nie ułatwi i nie weydzie do rozchodu, czyli za formalną assygnacją w expens nie odpisze. W teyże samey księdze, gdzie się mieszczą remanenta i awanse, można zamieścić ciężary dóbr, które są poruczone kassyerowi do wypłaty w kapitałach lub procentach, z wyjaśnieniem, komu wiele kapitału lub też procentu i za jaki czas należy?

Po dopełnieniu tego, co się wyżej powiedziało względem obrachowania kassjera, przystąpić do zweryfikowania assygnacy i kwitow, naprzód z protokołem utrzymywanym przez zarządzającego, a potem z rejestrami przychodów i rozchodów kassowych, po czém formować jeneralny roczny obrachunek,

jednakże i na to baczość mieć należy, czy ten rachunek będzie się zgadzał z podawanemi do zarządzającego lub pana raportami miesięcznymi lub kwartalowymi z całego ciągu uplynionego roku, a gdyby się okazała jaka różnica, nie z pomyłki mimowolney, lecz rozmyślney pochodząca, żądać od kasyera objaśnienia, i takowe z własną sprawiedliwą opinią do zarządzającego lub samego pana przedstawić.

Rachunek jeneralny kassy, powinien obejmować wszystkie szczegóły przychodu i rozchodu, kategorycznie, np. jak wzór etatu rocznego na *Tab. XXIX* wskazuje. Po uczynieniu czego, na końcu należy zrobić szczegółowe objaśnienie remanentów i awansów.

Po zupełném ukończeniu jeneralnego obrachunku kassy, objaśnieniu remanentów, awansów i naliczoney gotowizny (jeżeli ta nadal ma pozostać przy kassie), oraz po wykazaniu długów i należney wypłaty procentów, obliczający jest obowiązany na dwa exemplarze jednobrzmienne sformować osobny rejestr: jeden z tych podać pod zawiadywanie i odpowiedzialność kasyera, z podpisem własnym, do zakonnotowania zarządzającego, lub posiadacza dóbr, a drugi takiż z podpisem kasyera, przyjąć do siebie, dla złożenia zarządzającemu i samemu panu.

§ 6. *Wzgląd przy obrachunkach, co do działań kommissarza.*

Jeśli rachmistrz użyty do obrachunku nie jest miejscowym (czyli tak nazwanym kontrollerem), a tém samém niezależącym

od miejscowego kommissarza, wtedy powinienby: przeyrzeć kommissarskie protokuly assygnacy, tak pieniężnych, jako też i produktowych, czy są właściwe, to jest: czy się zgadzają z zakreśleniem czyli upoważnieniem przez samego pana lub jego pełnomocnika kommissarzowi daném, a jeśliby między assygnacyami kommissarskiemi były jakie niewłaściwe, takowych sporządzić wykaz, i temu, kto rachmistrza zesłał, na rozwiązanie przedstawić.

Jeśliby zsyłający rachmistrza upoważnił go do sprawdzenia: azali komissarz nie popełnił jakich nadużyć, np. w sprzedaży produktow, w wypuszczaniu w dzierżawę lub arendę, przez niszczenie włości i t. d.; na ów czas, po dostatecznym przekonaniu się, poda rapport, z wyluszczeniem posługujących na to dowodow.

Decessa, poczynione przez podwładnych officyalistów, a niemogące się przez nich samych zaborifikować, jeśliby pochodziły z winy lub niedbałości kommissarza, ściągają na niego odpowiedzialność: i w takim razie obliczający przedstawuje tę okoliczność panu lub plenipotentowi do rozwiązania.

W dobrach, gdzie przez samego pana, lub jego pełnomocnika, zakreślona jest podług pewnych zasad czysta intrata roczna, a tém samém wykazany całoroczny przychod i rozchod, tam upoważniony do tego, jeśliby znalazł różnicę, zażąda od kommissarza tłumaczenia, i takowe z własną sprawiedliwą opinią do rozwiązania przedstawi. Jakoż w zakreśleniu tém, czyli tak nazwanym *etacie*, może się okazać różnica. I tak:

większa od zakreślonej roczney może bydź z dóbr importancya, przez niespodziane podwyższenie się ceny produktów, przez trafnie przedsięwziętą jaką godziwą spekulacją w przemyśle, i przeciwnie, zniżyć się może zakreślona importancya przez spadnienie ceny produktów, nieurodzay, upadek bydła, i t. p. niezależące od woli zarządzającego kłęski.

ROZDZIAŁ TRZECI.

O WYRACHOWANIU: PACTOWEY ILOŚCI OD KRÓW, TRZODY CHLEWNEY, PTASTWA; ILE SIĘ Z PEWNEY MIARY ZBOŻA, OTRZYMUJE KRUP I MAKI, ORAZ O WYROBIE LNU NA PRZĘDZIWO. (podług zwyczaju w Litwie przyjętego.)

§ 1. *Co do pachtu od krów i świń.*

Od krowy stanowney zwyczajney liczy się:

Masła faskę jedną czyli garncy litewskich 6, albo zakreśla się ten wydatek na wagę, że taka faska masła ważyć powinna *pud*, czyli funtow ruskich 40.

Sérow kwartowych (to jest: z odmierzenia twarogu kwarty jednej) kopę jedną czyli sztuk 60.

Na osolenie jednej faski masła i jednej kopy sérow kwartowych przeznaczają się soli garniec jeden.

Ciele, przeznaczone do hodowania, nie oddziela się do 6ciu tygodni od krowy, czyli, że przez czas ten poi się ciele udojnym od krowy mlékem; cieleta zaś, przeznaczone na kuchnię lub sprzedaż, nie utrzymują się dłużej nad cztery tygodnie.

Dwie pierwiastki liczą się za jedną krowę stanowną; miejscami liczą też dwie przedówki za jedną stanowną, a miejscami od przedówek żadney opłaty do pachtu nie kładą. Jeśli się krowy wypuszczają na pacht z oznaczeniem ceny masła od jedney sztuki, wtedy za séry liczą pospolicie trzecią część wartości tegoż masła.

Jeśli się na potrzebę fundową bierze nabiał, na rachunek mającego się wydać pachtu czyli masła i sérow, na ów czas liczy się pospolicie:

- Za garńcy 4 mléka słodkiego: masła kw. 1, i sér kwar. 1,
- — 2 śmietanki słodkiej: masła kw. 1 i séra kw. $\frac{1}{2}$ *
- — 4 śmietany kwaśney: masła garniec jeden,
- — 2 mléka kwaśnego: sér kwartowy jeden.

W niektórych miejscach naznaczają pacht od świń, co do prosiąt, na rok, czyli ze trzech rzutow, z każdego po troje prosiąt, co uczyni od każdej maciory po sztuk 9. Wszakże rachunek takowy nie ma żadney zasady: gdyż zdarza się częstokroć, że jedna maciora, za jednym rzutem dziewięćoro prosiąt lub więcej wyda; pożyteczniej więc byłoby, nie naznaczać pachtowey liczby; lecz, gdzie nie ma przyzwoitego dozoru, tam, unikając większey straty, lepiej będzie oznaczyć liczbę roczną.

* Lubo na pierwszy rzut oka wydaje się niesłowne porachowanie za słodką śmietankę, porównując ją do śmietany kwaśney; lecz należy zwrócić uwagę, że śmietanka słodka nigdy nie może tak bydź od mléka oddzielaną, jak kwaśna, i zawsze mniej więcej połączona jest z mlékiem, i dla tego mniej się za nią, jak za kwaśną śmietaną, masła potrąca.

§ 2. *Co do pachtu od ptastwa.*

Od gęsi,	liczą gęsiąt	5,	jay sztuk	3,
— kaczk:	kacząt	7;	jay sztuk	5,
— kury:	kurcząt	10,	jay sztuk	15.

Indycząt pewney liczby oznaczać niepodobna: gdyż hodowanie ich mniej jest pewne; dodamy tylko, że na wyhodowanie jedney kopy indycząt potracają się na twarog séry od jedney krowy stanowney.

Z gęsi, na potrzebę kuchenną lub półgęski użytych, od sztuk 15 do 20 można mieć puchu funt jeden, lub nieco więcej, jeśli gęsi były stare i nie dłużej karmione nad dni 12: przez dłuższe bowiem siedzenie tracą puch.

Na ukarmienie jedney gęsi rachują owsa garńcy cztery.

§ 3. *Co do robienia krup i mąki.*

Krup z 1go	pura żyta	najmniej	$\frac{1}{5}$	pura
— — 1	— jęczmienia	—	$\frac{1}{2}$	—
— — 1	— owsa	—	$\frac{1}{4}$	—
— — 1	— gryki	—	$\frac{1}{6}$	— (i mąki $\frac{1}{6}$)

Mąki z 1go pura pszenicy pur 1 sypiąc powolno i otrębi $\frac{1}{2}$ pura.

— — 1 — żyta mąki razowey $1\frac{1}{4}$ pura.

(Naylepiey będzie wydawać zboże do młyina na wagę, i tak odbierać mąkę; jednakże przyymując mąkę pytlową, na każdym purze, po dodaniu i tego, co ważą otrębie, na życie, jako i pszenicy, należy porachować na upadek po

funtow 6, na mléwie zaś razowém, to jest krupném, po funtow 3, i to, gdy zboże jest suche: bo na wilgotném więcey wagi w mełciu ubędzie.)

§ 4. *O wyrobie z lnu przędzywa.*

Jeżeli len dobry, z każdego pundela, wagi 25 funtowej, można mieć czysto wyczesanego na talki od 5 do 8 funtow, a jeśli się czesze tylko na kużel, na ów czas z takiegoż pundela otrzymuje się włókna od 9 do 11 funtów. Paczesi z pundela od funtow 4 do 5, pakul zaś od 8 do 10 i 12, słowem: że z wyczesania pundela lnu na przędzywo, większego upadku na pył i kostkę rachować nie można, jak na dobrym lnie funtow 3, a na podleyszym 5.

Z funta lnu, dobrze wyczesanego, powinna prządka wydać cztery talek pięcio-ćwierciowych o 40 pasmach.

Z funta przędzy kużelney, otrzymuje się pospolicie płótna szerokości zwyczajney, to jest: około łokcia jednego wileńskiego, takichże łokci 3; z paczesi łokci 2; z pakul łokieć 1. Wszakże, jeżeli przędza będzie cieńsza, to więcey, a jeżeli grubsza, to mniej wyda płótna.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

O UTRZYMANIU REJESTRATURY I OBRACHOWANIU OFFICYALISTÓW,
ZAJMUJĄCYCH SIĘ DOZOREM LASÓW.

Gospodarstwo leśne, czyli nauka korzystania z lasu, czy to przez trzebież, czy przez podział na poręby, lub innym sposobem, bez ich niszczenia, tak, jak i w ogólności nauka ich zachowania i pielęgnowania, nie jest rzeczą niniejszego pisma, a każdy, szukający w tém informacyi, znajdzie ją dostatecznie wyłożoną, w ogłoszonych już pismach polskich. Chcę tu zwrócić tylko uwagę na zwyczajne rejestra i obrachunki leśne, gdzie administracya lasow, nie jest oddzielna od administracyi dóbr, do których lasy należą.

§ 1. *Rejestratura Łowczego czyli Nadleśnego.*

Łowczy, czy nadleśny, dozorujący lasow, powinien, w miarę potrzeby, mieć sobie dodanych podłowczych czyli strażników i leśniczych czyli gajowych. Tenże łowczy będzie miał sobie dane rejestra do zapisywania rozchodu drzewa, a przychodu pieniędzy; za wzór posłużyć może *Tab. XXVIII.*

Łowczy wydatkow żadnych bez assygnacyy zarządzającego lub posiadającego dobra dopełniać nie może, i po odebraniu takowych assygnacyy, ma od siebie wydawać assygnacye pod-

łowczym lub leśniczym, z wyrażeniem: na jakie potrzeby i dokąd, lub na wyprzedaż i komu mianowicie, a nadto, z jakiego urocyska, czy mieysca, ma bydź brane toż drzewo: w czém się ściśle zastosuje do daney sobie instrukcyi.

Łowczy podaje do zarządzającego raporta miesięczne lub kwartałowe, o wydatku drzewa, tak na potrzeby, jakoteż na sprzedaż.

Na wydatek do potrzeb folwarcznych, fundowych i włościańskich, zarządzający, lub komu to poruczoném zostanie, zrobi, przed czasem wywózki, dokładny wykaz całoroczny nieodbicie potrzebnego drzewa, wyrażając dla kogo, na co, jak wiele i jakiego gatunku drzewa wywdzie. Takowy wykaz udzieli łowczemu, aby ten mógł się zastosować, podług zaprowadzonego porządku leśnego, z jakiego mieysca, wiele, dokąd, ma wydawać. Jednakże takowy wykaz nie może służyć za dowód rachunkowy: gdyż każdy biorący drzewo, powinien je brać za assygnacyą, od zarządzającego do łowczego wydaną. Może też i ekonom* bydź upoważniony do wydawania assygnacyi na potrzeby zawiadywanego przez się folwarku i należących do niego włościan, i na ten koniec należy, aby każdy z ekonomów, miał u siebie ściągający się do tego wypis z ogólnego wykazu, iżby wiedział, wiele ma assygnować: bo gdy łowczy spostrzeże z assygnacyi do siebie przysłaney większą ilość

* Gdyż każdy ekonom, znając naybliżey włościan, do folwarku, w którym zawiaduje, należących, łatwiej wiedzieć może, o każdego z nich potrzebach drzewa, i możliwości wywiezienia z lasu.

drzewa, aniżeli jest przeznaczona w wykazie, wtedy nie wyda drzewa: gdyż inaczej, za każdą wydaną przewyżkę, byłby odpowiedzialnym.

§ 2. *Obrachowanie officyalistów, zajmujących się dozorem lasu.*

Obliczający łowczego, ma wezwać do siebie podłowczych i leśniczych, zabrać od nich łowczego assygnacye, jakowe sprawdzić z assygnacyami, wydawanemi łowczemu i z wykazem całorocznym, azali przewyżki nad oznaczenie nie uczyniono; potem przystąpić do obrachunku z rejestrow, i porobiwszy wyciągi, sformować rachunek wydatkowanego drzewa, oraz przychodu pieniężnego.

Przedaży żadney, bez osobnego na to zezwolenia rządu lub samego posiadacza dóbr, dopełnić łowczy nie może, aż chyba w tém zaydzie osobne polecenie, z wyrażeniem cen, np.: po czemu sążeń dREW surowych, po czemu powalowych, i po czemu jakiego drzewa sztukami lub kopami.

Rachmistrz, czyniący obrachunek, jeśliby widział jaką szkodę pańską, z niedbałości łowczego, w dozorze, lub, strzeż Boże, z niewierności, obowiązany jest, również, jak i każdy gorliwy o dobro pańskie officyalista, uwiadomić o tém zarządzającego lub samego pana.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

O TAK NAZWANYM ETACIE ROCZNYM I O UŁOŻENIU CAŁOROCZNEGO OGÓLNEGO RACHUNKU.

§ 1. *Etat roczny.*

Jak w każdej, choćby najmniejszej majątności ziemiańskiej, jest rzeczą, dla rządneho właściciela, wielce potrzebną, wiedzieć, ile przez rok ma nieodbitych wydatków, i wiele się ma spodziewać, po odtrąceniu tychże wydatków, przychodu; tak tém bardziey, właściciel znacznych dóbr, nie może się obeysć bez tey wiadomości, tak poszczególnie z każdej oddzielney, jak i ogółowie ze wszystkich swoich majątności. Tym sposobem będzie miał skazówkę w załatwieniu potrzeb koniecznych, czy spekulacyynych, wymagających wydatku lub nakładu. Wiadomość ta pasłuży mu do sądzenia o postępie gospodarstwa w każdej majątności, a nadto, ograniczy zarządzającego w czynieniu wydatków. I na ten koniec, jest zwyczajem u rządnych panów, że corok, każdy kommissarz czyli rządca dóbr, obowiązany jest podawać *etat*, czyli wykaz ogólny przychodu i rozchodu, a tém samém czystey intraty, czyli tak nazwaney *importancyi*.

Etat rocznego dochodu i wydatku, nie zawsze w jednym czasie może bydź ułożony: *co do wydatku* może bydź podanym

i potwierdzonym przez pana lub jego zastępcę na początku roku ekonomicznego: gdyż ciężary, opłaty i potrzeby caloroczne, są dokładnie wiadome, albo się przewidzieć mogą, i na ów czas, etat ich, czyli wykaz, podaje się panu lub jego pełnomocnikowi do uwagi i potwierdzenia, a tak potwierdzone i określone wydatki, służą już za skazówkę dla rządzący, który nie może bez wyraźnego zezwolenia, czynić nowych wydatków, ani też granic zakreślonych przechodzić: i dla tego, w razie koniecznej lub nieprzewidzianej potrzeby, powinien ją wprzódy do pana lub jego zastępcy przedstawić. Takowy etat wydatków, można ułożyć sposobem następującym: naprzód, co do zboża i produktów, wykazać: ile ich wyysć może, np. na ordynaryą dla officyalistów i czeladzi, na wysiewy ozime i jare; utrzymanie koni, obory i dalszych żywiolow; na gorzelnią i piwowarnią; słowem: na wszystkie nieodbite potrzeby miejscowe. Nadto, gdzie się rok ekonomiczny kończy na S. Jan, jest zwyczajem odpisywać na zapas ordynaryi dla officyalistów i czeladzi, za jeden kwartał, aby tym sposobem, zaspokoivwszy do nowego wymłotu krescencyi wszystkie potrzeby zbożowe, wiedzieć, ile się na sprzedaż zostanie.

Co do etatowego wykazu wydatków pieniężnych, te dzielą się na kategorye, podobnymże porządkiem, jak się powiedziało o wydatku zboża i dalszych produktów.

Co do przychodu: wykaz tych, aby był, ile możności, zbliżony do rzeczywistości, mianowicie: gdzie dochod z krescencyi folwarcznych stanowi główniejszą intratę, układa się dopiero

po ukończoném żniwie, aby wiedzieć, ile w tym roku będzie jakiego plonu rolniczego. I dla tego, naprzód wyrachować należy, wiele i jakiego plonu podług uczynioney próby namiaru spodziewać się wypada; przy czém wykazuje się także, wiele które zboże da ziarn, odtrącając ziarno zasiewne. Do ilości ziarna wypada dodać do *czola* i *poślad*, po czém dzielić ilość wypadającą z ogólnego wymłotu, przez ilość zasiewną, a tak się okaże plon, czyli, ile ziarn jakie zboże wydało. Namiar takowy każdego zboża czyli plonu, ze wszystkich folwarkow dodać i zamieścić do tabelli na ten przedmiot odrubrykowaney (obacz na *Tab. XXIX*). Jeżeliby były inne jakie przychody zbożowe, oprócz folwarcznych, i te z osobną explikacją dodać należy, a nadto i wszystkie pozostałości w naturze, i to wszystko wykazać w jedney ogólney summie, od której, po odtrąceniu przewidzianego wydatku, okaże się ilość pozostająca od przedaży.

Po zrobieniu pomienionego etatu zbożowego, przystępuje się do etatu *pieniężnego*, a naprzód, co do przychodu, jak następuje: Zboże wykazane do przedaży w etacie zbożowym, należy ocenić ceną średnią, biorąc ją np. z pięciu lat upłynionych; podobnież uczynić ze wszelką daniną w produktach, z czego zrobić wykaz poszczególny, potem dodać intratę w gotowym groszu z wpływow inwentarskich, jako też i innych stałych dochodow, naresztę dodać dochody przemysłowe, jak np. z gorzeln, piwowarni i t. d.: słowem: nie opuścić żadnego rocznego przychodu, i wykazać go na pieniądze, a po podsumo-

waniu, jeszcze dodać gotówkę, z roku ominionego w kassie pozostała, co wszystko w jedną sumnę zebrać i wytrącić z niey wydatek pieniężny, wprzódy etatem wykazany, po czém okaże się *czysty dochod* czyli tak nazwana *importancya*. Za wzór do sporządzenia podobnego etatu posłuży *Tab. XXIX*.

§ 2. *Rachunek roczny ogółowy.*

Rachunek ogółowy dopełnia się sposobem następnym:

Obrachunki ze wszystkich wydziałów administracyjnych, czyli z każdego officyalisty, mającego pod swoim zawiadowaniem jaki przychod lub rozchod, po napisaniu na czysto, jeden po drugim złożyć w jedną księgę, jak następuje: naprzód z folwarkow, potem z gorzeln i piwowarni, z propinacyi, z procentu i t. d.; potem ułożyć z nich summaryyny wyciąg i każdą kategorię, tak przychodu, jako i rozchodu podsummować, potem do przygotowaney księgi na ogólny rachunek, i po zapisaniu do niey tabelli officyalistów i czeladzi, z wyjaśnieniem: wiele i czego któremu należało rocznie, a wiele każdy odebrał, i w przypadku niewybrania na teyże tabelli zaadnotować; po dopełnieniu czego, do przygotowaney księgi na rachunek ogólny, z summaryusza uczynionego, jak się wyżej rzekło, wymuszając podsummowane kategorye, formować rachunek tak: naprzód ze zboża, tak w snopie, jako i w ziarnie, z wyjaśnieniem otrzymanego plonu, zebrać kategorycznie przychod, pod którym, dodawszy pozostałość z roku upłynionego, zebrać w jedną sumnę, daley ułożyć rozchod także kategorycznie i po pod-

summowaniu, wykazać szczegółowy remanent czyli pozostałość na rok następny. Takimże porządkiem postąpić należy z ułożeniem przychodu i rozchodu warzywa, bydła, owiec, trzody chlewney, ptastwa, trunkow, materyałow i innych wszelkich artykułow, co tylko osobne rachunki z wydziału każdego officyalisty zajmują. Po uformowaniu rachunku ogółowego, tak nazwanego ekonomicznego, dołączyć przy nim na końcu obrachunek kassy czyli kassyera, jeśli jeden tylko był w całych dobrach, a jeśliby ich było kilku, wtedy potrzeba zrobić z ich rachunkow także wyciągi kategoryczne, dla doprowadzenia do jednego ogółowego kassowego rachunku, zachowując wszystkie prawidła, jak się wyżej powiedziało w Rozdz. II, § 5, o obrachowaniu kassy. Co do ułożenia kategoryy, można się trzymać podobnego porządku, jaki jest wskazany we wzorze etatowym na *Tab. XXIX**, albo jakiego się pilnowano w rachunkach z lat dawniejszych, albo stosownie do daney sobie instrukcyi lub życzenia właściciela dóbr.

* Między etatem rocznym w porządku rachunkowym ta tylko zaydzie różnica, że w etacie, *remanenta* zboża, trunkow i innych produktow, powinny być w osobnym wykazie, po oznaczoney cenie na każdym szczególe wyjaśnione, i na intratę podane; w rachunku zaś ogólnym rocznym, wszelkie remanenta, które zapisane były z lat dawniejszych do upłynionego roku, z którego się rachunek robi, czyli tak nazwany *remanent górny*, po explikacyi przychodu, na dole pod nim się wykazuje, a po dopełnionej explikacyi rozchodu, jakie się okażą remanenta, z ogólnego rachunku wykazać należy szczegółowie, tak w naturze, jako i w zaległościach, wiele, na kim i z jakiego roku.

zob. zbornik
1871. 2. 3

ROZDZIAŁ SZÓSTY.

O UTRZYMANIU REJESTRATURY I OBRACHOWANIU MAGAZYNOW I KASS WŁOŚCIAŃSKICH CZYLI GROMADZKICH.

§ 1. *O utrzymaniu rejestratury magazynow i kass włościańskich.*

Pisarzowi włościańskiemu należy podać rejestr bierzakowy magazynowy, z wyrażeniem w nim remanentu z lat dawnych, należności roczney i odboru, i nadto, potrzeba zostawić próżną jedną rubrykę, obok rubryki na należność roczną, do zapisywania pożyczki, a drugą na końcu rubryk, na wykaz przyszłego remanentu.

Podobnyż bierzcy rejestr, z wyrażeniem pieniężney czyli podatkowey należności, odboru i remanentu, powinien mieć utrzymujący kasę włościańską.

Włościanin każdy mieć powinien książeczkę, w której coroczna należność z góry jest zapisana, a pod tą zaraz niżej, zapisuje się przez przyymującego, tak odbor zboża, jako i pieniędzy. Dla odosobnienia zboża od pieniędzy, należy rubrykować na jednej stronie tej książeczki na pieniądze, a na drugiej na zboże.

Dla uniknienia mimowolney pomyłki w zapisywaniu do bierzaka każdorazowego od włościan odboru, tak zbożowe-

go, jakoteż pieniężnego, a razem i dla utrzymania kontrolli, pisarz powinien mieć dziennik z rubrykami do każdorazowego wpisywania odborow, bierzakiem naznaczonych. Z dziennika tego, wypisując każdego dnia do bierzaka, podkreśli ołówkiem w dzienniku każdą liczbę, już do bierzaka wpisaną, aby później dalsze odbory wpisując nie powtórzył. Dostyc będzie jednego dziennika na odbory zboża, jako i pieniędzy.

Pisarz powinien mieć także:

Dziennik, w którym zapisywać będzie datami każdy wydatek zboża dla włościan, zaciągając do osobnych rubryk, co na żywność, a co na zasiew; i z tego dziennika podobnymże sposobem, jak się wyżej powiedziało, zapisywać będzie do bierczego rejestru do rubryki pożyczkowej;

Rejestr na przychody i rozchody zboża;

Rejestr na przychody i rozchody pieniężne z rubrykami i kategorjami, na to potrzebnemi.

Dla całości ssypki zbożowej, i dla bezpieczeństwa kassy, tak magazyn, jako i kassa, utrzymują się pod kilku zamkami, od których klucz jeden znajduje się u pisarza, a reszta kluczow u wybranych przez włość, tak nazwanych, *klucznych*. Dla ulgi zaś klucznych, aby nie byli zmuszeni znajdować się ciągle przy magazynie i skrzyni kassowej, naznaczone są pewne dni w tygodniu, w których się przyymuje i wydaje, tak z kassy, jako i z magazynu.

Utrzymującemu magazyn i kassę włościańską, należy dać

przy objęciu obowiązku wykaz, czyli podanie remanentow produktowych i pieniędzy w naturze.

Pisarz powinien podawać do rządzcy, lub komu to poruczo-
ném zostanie, raporta tygodniowe, albo też miesięczne, o przy-
chodach i rozchodach, tak kassowych, jako i magazynowych.

Przy weryfikacyi roczney z włościanami, należy zrobić wykaz poszczególny wszystkich włościan, z wyrażeniem, któ-
ry wiele ma dać zboża do magazynu, a wiele pieniędzy z ro-
cznego oznaczenia, które pospolicie zakręśla się z liczby dusz,
albo z gospodarzy, w stosunku do posiadanej przez nich ziemi
i do jej wartości.

§ 2. *O obrachowaniu magazynów i kass włościańskich.*

Nie przystępując do obrachunku, należy uczynić przemiar-
ry zbożowe i przeliczenie pieniędzy w kassie; po czém wezwać
włościan, dla uczynienia z nimi obrachunku, konfrontując bier-
cze rejestra z ksiąteczkami włościańskimi, azali zgodnie wy-
bory są zapisane.

Nakoniec przystąpić do rejestrow, a po sprawdzeniu ich
z dowodami, służącemi na przychody i rozchody, i po zweryfi-
kowaniu z karbami klucznych, zrobić kategoryczne wyciągi,
i ułożyć jeneralny rachunek z wykazem pozostałości, tak w na-
turze, jako też na włościanach lub innych osobach.

WYKAZ ALFABETYCZNY

SZCZEGÓŁOW W TĘY KSIĄŻCE ZAWARTYCH.

	Stronica
<i>Akcessa folwarczne</i> , jak się przyymują	15.
<i>Awanse i remanenta</i> , jaka między niemi różnica	41.
<i>Chmiel</i> , ile się go do piwa dodaje	17.
— jak się utrzymuje	—
<i>Dochodem stałym i niestałym</i> , we względzie kassowym czyli rachunkowym, co nazywamy	21.
<i>Drożdże</i> , ile się otrzymuje z piwa	17.
<i>Drzewo</i> , ile go na rok potrzeba	50.
<i>Ekonom</i> : jego rejestratura i kontrolla	9.
— — jego raporta tygodniowe i miesięczne	11.
— — podanie, jakie mieć powinien	11.
— — jak ma wydawać zboże na sprzedaż lub inne potrzeby	12.
— — jego obrachowanie	27.
— — jak odbiera zboże do próby namiaru	12.
— — sam jeden zboża do śpichrza nie przyymuje i z niego nie wydaje	9.
— — jego dziennik jak się utrzymuje	11.
— — jego rejestr bierczy	11.
— — z jego decessem, jak rachmistrz ma postąpić	33.
<i>Etat roczny</i> czyli wykaz całorocznego przychodu i wydatków, oraz czystey in-	
traty, jak się robi	52.
<i>Gorzalka</i> : jej wydatek ze zboża i kartofli	14.
— — na sztuczne drożdże czyli hołowicę do niej co się daje i w jakiej ilości	15.
— — probowa czyli okowitka, ile się wody dodaje biorąc ją do zwyczajnego wyszynku	—
— — jej przyymowanie pod oznaczoną próbą	—
— — probowanie jej mocy przez wypalenie	16.
— — ile się rachuje na upadek czyli uschnienie	18.
<i>Gorzelnia i Piwowarnia</i> , jak wyrachować otrzymany z nich zysk lub stratę	36.
<i>Gorzelnik i Piwowar</i> , mają do zapisywania książeczki	17.
<i>Gwałtow</i> folwarcznych, jak się układa rejestr	10.
<i>Karbowy</i> , jego powinność	9.
<i>Kassyer</i> , jego podanie	21.
— — bierczak, jak się jemu podaje	—
— — tabelle dochodów stałych otrzymuje	—
— — wpływy niestałe przyymuje za assygnacyami	—

<i>Kassyer</i> , zapisuje do książeczek odbory od włości	22.
— — utrzymuje bierczy rejestr dziennik czynszów i arend, i dziennik ogólny kassowy	—
— — jego kategornik	23.
— — jego księga remanentów i awansów	24.
— — jego raporta miesięczne i kwartałowe	—
— — jak go rachmistrz ma obliczać	39.
— — jak się uważają jego niedobory z dochodów stałych	40—41.
— — jeneralny obrachunek z kassy co ma obeymować	43.
<i>Kategornik kassowy</i> , jak się utrzymuje	25.
<i>Kluczni</i> , przy magazynie i kassie włościańskiey	58.
<i>Kommissarz</i> , jego obowiązki co do rejestratury i kontrolli	24.
— — jaki mieć powinien na jego działania względ rachmistrz pod czas obrachunku officyalistów	43—44.
— — podaje na początku roku wykaz intraty czyli tak nazwany Etat	52.
<i>Krup</i> wiele się otrzymuje z oznaczoney miary zboża	47.
<i>Kwitaryusz</i> jak się pospolicie utrzymuje	13.
<i>Len</i> , wiele daje i jakiego włókna, oraz nici i płótna	48.
<i>Łowczy</i> czyli <i>Nadleśny</i> , jego rejestratura i powinność	49.
— — — jego obrachowanie	51.
<i>Mąki</i> ile się otrzymuje z oznaczoney miary zboża	47.
<i>Mitry</i> : rossyjska, polska i litewska, ich porównanie	8.
<i>Nabiał</i> , jak się liczy na masło i séry	46.
<i>Pacht</i> , jego wyrachowanie od krów	45.
— — — — od trzody chlewney	46.
— — — — od ptastwa	47.
<i>Pisarz gorzelniany i browarny</i> , jego rejestra	14.
— — — — jego raporta	14.
— — — — jakie otrzymuje podanie	17.
— — — — nic nie wydaje bez assygnacyi lub zezwolenia	18.
— — — — jak go rachmistrz ma obliczać	35.
— <i>propinacyyny</i> , jego podanie	18.
— — — jego rejestratura	—
— — — jego raporta	—
— — — jego powinność	19.
— — — jego obrachowanie przez rachmistrza	37.
— <i>prowentowy i fabryczny</i> , jego powinność, rejestra i raporta	20.
— — — — jego obrachowanie	38.
— <i>włościański</i> , jego rejestratura	57.

<i>Pisarz włościański, jego obrachowanie</i>	5.
<i>Piwo, ile się go otrzymuje i jakiego z oznaczoney miary jęczmienia</i>	16
— ile się do niego dodaje chmielu	17
— dodają się do niego różne ingrediencye	—
<i>Próba namiaru zbożowego, jak się uskutecznia</i>	12.
<i>Rachmistrz, jego stosunki do pana i officyalistów</i>	6.
— — jak ma obliczać ekonoma	27.
— — jeśli mieyscowy, powinien często karby folwarczne konnotować	30.
— — z decessami ekonomicznymi jak ma postąpić	33.
— — jak oblicza pisarza przy gorzelni i piwowarni	35.
— — jak wykaże czysty zysk z gorzelni i piwowarni	36.
— — jak ma obliczyć pisarza propinacyynego	37.
— — jak ma wykazać czysty zysk z każdego szynku	38.
— — jak ma obrachować pisarza procentowego i fabrycznego	—
— — jak ma obrachować kassyera	39.
— — przy obrachowaniu officyalistów, jaki powinien mieć wzgląd co do działań kommissarza	43.
— — jak ma obrachować łowczego czyli nadleśnego	51.
— — jak ma układać rachunek roczny ogółowy	55.
— — jak ma obrachować pisarza włościańskiego czyli włościańską kasę i ma- gazyń	59.
<i>Rachunki, potrzeba ich dla każdego właściciela</i>	5.
— — co stanowi ich doskonałość	6.
— — jaki był wzgląd w napisaniu tey o nich książki	—
— — ich ścisłość pożyteczna jest dla dobrych officyalistów	7.
— — roczne ogółowe, jak się układają	55.
<i>Remanenta i awanse, jaka między niemi różnica</i>	41.
<i>Szarwarki, czyli tak nazwana daremszczyzna, jeý kolej jak się układa</i>	10.
<i>Szynki, jak wykazać z nich, przy rocznym obrachunku czysty zysk</i>	38.
<i>Waga zboża, przekonać się o niey przy braniu próby umłotu</i>	12.
<i>Weryfikacya z włości, podczas obrachunku ekonoma</i>	29—30.
— — — podczas obrachunku kassyera	40.
— — — robienie przy niey bierczaka kassowego	—
<i>Weryfikacya przy obrachowaniu pisarza włościańskiego i robienie razem wykazu naleźności roczney</i>	59.
<i>Włościańskiej kassy i magazynu rejestratura</i>	57.
— — — — obrachowanie	59.
Wstęp	5.

R E J E S T R
M A T E R Y Y W T E Y X I Ą Ż C E Z A W A R T Y C H

W S T Ę P	Stronica. 5.
---------------------	-----------------

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

<i>O utrzymaniu rejestratury i kontrolli</i>	9
§ 1. Rejestratura Ekonoma folwarcznego	—
§ 2. — — Pisarza przy gorzelnii i piwowarni	14.
§ 3. — — Pisarza propinacyynego	18.
§ 4. — — Pisarza prowentowego i fabrycznego	20.
§ 5. — — Kassyera	21.
§ 6. — — Kommissarska	24.

ROZDZIAŁ DRUGI.

<i>O funkeyi rachmistrza czyli o obliczaniu roczném officyalistów</i>	27.
§ 1. Obrachowanie Ekonoma folwarcznego	—
§ 2. — — Pisarza przy gorzelnii i piwowarni	35.
§ 3. — — Pisarza propinacyynego	37.
§ 4. — — Pisarza prowentowego i fabrycznego	38.
§ 5. — — Kassyera	39.
§ 6. — — Wzgląd przy obrachunkach co do działań Kommissarza	43.

ROZDZIAŁ TRZECI.

<i>O wyrachowaniu pachtowej ilości od krów, trzody chlewnej, ptastwa; ile się z pewney miary zboża otrzymuje krup i mąki, oraz o wyrobie lnu na przędziwo</i>	45.
§ 1. Co do pachtu od krów i świń	—
§ 2. Co do pachtu od ptastwa	47.

§ 3.	Co do robienia krup i mąki	47.
§ 4.	O wyrobie ze lnu przędzywa	48.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

<i>O utrzymaniu rejestratury i obrachowaniu officyalistów, zajmujących się dozorem lasów</i>		49.
--	--	-----

§ 1.	Rejestratura łowczego czyli nadleśnego	—
§ 2.	Obrachowanie officyalistów zajmujących się dozorem lasu	51.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

<i>O tak nazwanym etacie rocznym, i o ułożeniu catorocznego ogólnego rachunku</i>		52.
---	--	-----

§ 1.	Etat roczny	—
§ 2.	Rachunek roczny ogółowy	55.

ROZDZIAŁ SZÓSTY.

<i>O utrzymaniu rejestratury i obrachowaniu magazynow i kass włościańskich czyli gromadzkich</i>		57.
--	--	-----

§ 1.	O utrzymaniu rejestratury magazynow i kass włościańskich	—
§ 2.	O obrachowaniu magazynow i kass włościańskich	59.

Xięga Rejestrów Folwarcznych. Tablica I. Litera A.

(1)

T a b e l l a n a w o z ó w.

Data wywiezienia gnoju.		G n ó y.				Miejsce wywiezienia i pod jaką roślinę gnoy się wywozi.	Numer morga lub polecka.	Przestrzeń zawieziona gnojem.	
		Bydłęcy.	Końskie i świńskie.	Owocny.	Trzaskowiska.			Morgi.	Pręty.
Miesiąc.	Dzień.	W	o	z	y.				
Aprila	20	100	50	50	20				
Maja	8	250	—	—	—	Morga 60	1		
—	11	200	50	—	—	— 58	1		
—	25	150	50	50	20	— 105	1		

(Jako w gospodarstwie rolniczym nawoz jest bardzo ważnym przedmiotem; dla tego więc niepodobna opuszczać tej kontroli w rejestrach folwarcznych.)

T a b e l l a w y s i e w u.

Rodzaj zboża.	Numer morga i nazwisko uroczyska lub części gruntu.	Przestrzeń.		Jaki płon po nawieźieniu gnojem.	Wozów gnoju.	Liczba orania.	Data wysiewu.		Ilość nasienia.		UWAGI RÓŻNE, a mianowicie: po jakim zbożu następnie się zasiewa.
		Morgi.	Pręty.				Miesiąc.	Dzień.	Parę.	Garnc.	
Ż y t o.	N. 1, 2, 3, 20, 21, 17,	6		2	—	2	Augu.	23	12	14	Po zebraniu owsa.
	N. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,	7		1	—	3	7bra	3	14	8	Po zebraniu jęczmienia.
	O g ó ł .	13							26	22	
P s z e n i c a.	N. 11, 12, 13, 14, 15,	5		1		3	7bra	6	11		Po zebraniu grochu.
	N. 16, 18, 19, . . .	5		1		3	—	8	6	15	— dto dto.
	O g ó ł .	8							17	15	

(Wysiew dalszych rodzajów zboża, podobnym sposobem, w takichże rubrykach zapisywać należy.)

T a b e l l a z b i o r u.

Rodzaj zboża.	Numer morga i nazwisko części gruntu.	Przestrzeń.		Data.		Dni robocizny.			Liczba użętku.		UWAGI ROZMAITE.		
		Morgi.	Pręty.	Żniwa.	Zwożenia.	Kosy.	Żniwa.	Robotnicy w stodole.	Kopy.	Snopy.			
		Miesiąc.	Dzień.	Miesiąc.	Dzień.	Miesiąc.	Dzień.	Miesiąc.	Dzień.				
Ż y t o.	Użęto w zmianie trzeciej z morgów N. 25, 27, 47, 50, . .	4	—	Julii	27	Aug.	3	—	32	8	34	27	Na wiezienie z pola wyszło podwod 11, zwozka była daleka.

(Dalsze rodzaje zboża takimże porządkiem zapisywać należy.)

T a b e l l a w p i s u b y d ł a r o g a t e g o.

Numer.	Nazwisko lub masę.	Gatunek.	Wiek.	Przymioty dobre lub błędne.	Oszacowanie.		Data wycielenia się.		Nazwisko lub masę urodzonych cieląt.	Cielęta.		Adnotacya użycia cieląt.		
					Złote.	Grosze.	Miesiąc.	Dni.		Byczki.	Cielonki.	Miesiąc.	Dzień.	Na co?
					1	biała	żuławki	4 lat		doyna pierwiastka.	150		grud.	20
2	siva	tyrolki	7 —	stanowna dobra na mleko.	220		stycz.	2	ryża	—	1	lutego	15	na hodowlę.
3	burą	krajowej	8 —	jałówka zapuszczała.	110									

(Podobnym sposobem dalszy ciąg bydła rogatego zapisywać należy.)

T a b e l l a u t r z y m a n i a o w i e c g a t u n k o w y c h.

Przybyło do owczarni.		O w c e.						Jakie rodzaje owiec strzyżono.		Waga odebraney wełny.					
		S t a r e.			M ł o d e.									Data strzyżenia.	Rodzaj owiec.
Miesiąc.	Dzień.	Tryki.	Maciorcy.	Ceytaki.	Skopy.	Baranki.	Owiczki.	O g ó ł .	Miesiąc.	Dzień.	Kam.	Fun.	Kam.		
Września	29	Było	15	450	80	70		615	Kwietnia.	10	z tryków	20	4		
Pazdziern.	15	Zakupiono u NN.	9					9	—	12	z baranów	60		5	20
Marca	10	Urodziło się .					120	500	420						

(W takichże rubrykach i rozchod owiec gatunkowych, jako i wełny, zapisywać należy; co zaś do owiec ordynaryjnych, w tabelli rejestrowey pod Literą B. rubryka dostateczna temu przedmiotowi jest zamieszczona.)

Rejestr pańszczyzny. Tab. II.

Grunt. Włoki.	Powinność roczna.				Dni odbyte.				Odbyte drogi ryskie.
	W miesiącu NN.				W miesiącu NN.				
	Drogi Ryskie lub Włocławskie.	Drogi Ryskie lub Włocławskie.	Drogi Ryskie lub Włocławskie.	Drogi Ryskie lub Włocławskie.	Od dnia 4go do 12go.	Od 12 do 20.	Od 20 do 28.	Od 28 do 5 NN.	
<i>Wieś NN.</i>									
Maciej Januszys . . .	1	6	2	1	gnóy wozif dni 3.	straży do gorzelni dni 6.	orał dni 2.	żyto 2.	Julii 7 do gorzelni . . . 7bra 10 do Rygi z żytem . . .
Namont Puronas . . .	1	12	4	2	gnóy wozif dni 2.	—	orał dni 2.	—	8bra 12 do Rygi ze lnem . . .

(Nota. Podobnym sposobem na cały rok, na każdy miesiąc należy zarubrykować, jak wskazano na jeden miesiąc.)

Podług należności každytygodniowej.

Grunt. Włoki.	Należność.		Odbyte.		Zostaje do odbycia.	
	Z uprzęzą.	Męskie.	Z uprzęzą.	Męskie.	Z uprzęzą.	Męskie.
	D n i.					
<i>Wieś NN.</i>						
Józef Koupas	2	2	2	1	1	1

(Nota. Pod takimi rubrykami można zapisywać i w rejestrze osobno na to sporządzonym, a nieźle jest sporządzić na ten przedmiot tablicę, z wykazem na niej imion i nazwisk, rubryki zaś do zapisania dni odbytych i pozostających do odbycia, mają być woskiem napuszczane, w których szydełkiem odkatać dni należy.)

Rejestr szarwarków. Tab. III.

Grunt. Włoki.	<i>Wieś NN.</i>	Należność dni na jedną koleję.	Dni odbyte.		
			Z 1szej kolei.	Z 2giey kolei.	Z 3ciey kolei.
1	Adam Peza	4	Przy budowie browaru dni 4.	Do repara-cyi mostów dni 4.	
4	Jakub Żurlic	5	Płot grodzif dni 5.	Przy budowie stodoły dni 5.	Do naprawy grobli dni 5.
3	Onufry Warkalis	2	Ciesli do pomocy dni 2.		

Rejestr gwałtów. Tab. IV.

Data.	Miesiąc.	Dzień.	<i>Wieś NN.</i>																	
			Józef Puronas.		Jan Czurlis.		Antoni Szwałna.													
			Męskie.	Żeńskie.	Męskie.	Żeńskie.	Męskie.	Żeńskie.												
Aug.	7	15	żyto żęli	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	18	3	siano grabili	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	5	4	len rwali	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	15	4	jęczmien żęli	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
			len rozścięli	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Rejestr dzienny. Tab. V.

D n i.	Pańszczyzna.		ADNOTACYE.
	Z uprzęzą.	Żeńskie.	
	Męskie.	Żeńskie.	
<i>Poniedziałek dnia 11. NN.</i>			
Siano grabili	18	40	nagrabili wozów 150.
Ugor mieszali	—	—	zamieszali morgów 9.
Siano wozili	25	—	zwieźli wozów 150.
<i>Wtorek dnia 12. NN.</i>			
Kłócili na zasiew	—	5	Z okłóconych żyta kop 22, namierzono: czystego purów 18, posładu garu-cy 25.
Płot grodzili	2	8	
Łąki oczyszczali	1	6	
<i>Srzeda dnia 13. NN.</i>			
Do młyna z żytem na gorzelnię	6	—	zawieźli żyta purów 48.
Len rwali	—	24	lnu zerwali kop 25.
Len moczyli	—	6	lnu zamoczyli kop 25.
<i>Czwartek dnia 14. NN.</i>			
Groch kosili	—	12	nakosili grochu wozów 56.
Groch zwozili	6	—	

(Sposobem powyższym zapisywać wszystkie dni w roku.)

Rejestr bierczy na daninę i przedziwo. T. VI.

Grunt. Włoki.	Należy rocznie.		Wybrano.		Niedobor.	
	Daniny.	Przedziwa.	Daniny.	Przedziwa.	Daniny.	Przedziwa.
	Gesi.	Pakulnego	Gesi.	Pakulnego	Gesi.	Pakulnego
<i>Wieś NN.</i>						
1 Jan Żura	2	2	2	4	4	6
2 Maciej Żwikas	1	1	1	1	1	1

Raport tygodniowy. Tab. VII.

PRZYCHOD.	PANSZCZYZNA.			DREW SIAŁNE.
	Z uprzęzą.	Żeńska.	Męzka.	
Zostawało z przeszłego tygodnia . . .	18	26	24	15
Użyto w tym tygodniu z należności . .	60	60	60	—
Ogół przychodu	78	86	84	15
ROZCHOD.				
Siano kosili	—	50	—	Nagrabili wozów 64.
Siano grabili	—	6	16	Z okłótu żyta kop 20, namierzono czystego pur., 21, posładu purów 2 garu. 18.
Kłócili i czyszcili żyto do siewu . . .	—	—	—	
Wywieziono do gorzelni	—	—	—	
Rozchodu	—	36	36	
Zostaje na przyszły tydzień	78	50	48	7
Zgadza się z przychodem	78	86	84	15

(Tu przedstawi ekonom, co do wykonania w następnym tygodniu za potrzebne uzna. Takoz, jeśliby czego z dyspozycyi pana lub jego kommissarza w przeszłym tygodniu, z którego raport podaje, nie uskutecznił, przyczynę tego wyrazi.)

Raport miesięczny z folwarku N. Tab. VIII.

PRZYCHOD.	ZBOŻE.												SKÓRY SUROWE.		
	W SNOPIE.						W ZIARNIE.								
	Ozime.	Jare.	Ozime.	Jare.	Posład.	Siemie.	Ozime.	Jare.	Ozime.	Jare.	Posład.	Siemie.			
Zostawało do 1go Lipca	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Z omlóconych kop	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Przychodu	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
ROZCHOD.															
Na ordynaryj officyalistów	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Omlócono	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Do procentu odesłano	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Rozchodu	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Zostaje do 1go sierpnia	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Zgadza się z przychodem	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
PRZYCHOD.															
Zostawało do 1go Lipca 1852 roku	2	6	12	40	12	6	8	10	10	2	4	4	5	5	10
Z wycielenia stanowych ściu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Z odpadych sztuk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Przychodu	2	6	12	40	12	6	8	10	10	2	4	4	5	5	10
ROZCHOD.															
Zdechło przypadkowie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Przedano	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rozchodu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zostaje do 1go Sierpnia 1852 roku	2	6	12	40	12	6	8	10	10	2	4	4	5	5	10
Zgadza się z przychodem	2	6	12	40	12	6	8	10	10	2	4	4	5	5	10

Raport tygodn. z gorzelni i browaru. T. X.

PRZYCHOD.	ZBOŻE.				TRUNKL.			
	Żyto.		Jęczmień.		Gorzałka.		Pиво.	
	Pury.	Garu.	Pury.	Garu.	Pury.	Garu.	Pury.	Garu.
Zostawało do 1go Julii	50	20	100	20	100	150	500	15
Z Folwarku NN	—	—	—	—	—	—	—	—
Z Procentu NN	—	—	—	—	—	—	—	—
Z zalanego jęczmienia na słod	—	—	—	—	—	—	—	—
Z wywarzonego słodu	—	—	—	—	—	—	—	—
Z przepędzonego zboża	—	—	—	—	—	—	—	—
Przychodu	50	20	100	20	100	150	500	15
ROZCHOD.								
Zalano na słod	—	—	—	—	—	—	—	—
do wywarzenia na pivo	—	—	—	—	—	—	—	—
przepędzono na gorzałkę	—	—	—	—	—	—	—	—
na ordynaryj NN	—	—	—	—	—	—	—	—
do propinacyi	—	—	—	—	—	—	—	—
— procentu	—	—	—	—	—	—	—	—
przedano podług książki	—	—	—	—	—	—	—	—
Rozchodu	—	—	—	—	—	—	—	—
Zostaje do 8 Julii	50	20	100	20	100	150	500	15
Zgadza się z przychodem	50	20	100	20	100	150	500	15

Rejestr gorzelni i browaru piwnego. Tablica IX.

Raport miesięczny z gorzelni i browaru. T. XI.

Przychod zboża w ziarnie i chmielu.

DATA.		ZOSTAWIŁO Z ROKU OMINIONEGO 1884	ZBOŻE.		Chmiel. Funt. Kam. 18
Miesiąc.	Dzień.		Żyto.	Jęczmień.	
			Pury. Garn.	Pury. Garn.	
Julii	1				
Augusta	15				
	15		50	100	

Rozchod zboża, siodu, drożdży i chmielu, a przychod gorzałki.

DATA.		ROZCHOD.	ZBOŻE.		SEOD.		DROŻDŻE.		Chmiel.		PRZYCHOD.		GORZAŁKA.	
Miesiąc.	Dzień.		Żyto.	Jęczmień.	Żytni.	Jęczmień.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Probow. Kwar.	Ordynar. Kwar.
				Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Garn.	Garn.
	10	wykurzone na gorzałkę	40	40	10	10	25	12	12	12	12	100	100	
	15											512	512	

(Nota. Gorzałkę probową miejscami nazywają okowitką, a ordynaryną szynkową albo szumową.)

ZBOŻE.

Żyto.	Jęczmień.		SŁÓD.		Szlakki.	Chmiel.	TRUNKI.	
	Pury. Garn.	Pury. Garn.	Żytni.	Jęczmień.			GORZAŁKA.	PIWO.
							Ordynar. Dubel.	Drożdże.

(Wyszczególnienie przychodu i rozchodu, tak jak w raporcie tygodniowym jest wskazano; ma się rozumieć łącząc w jedno kategorie, jeśliby te powtarzane były w raportach tygodniowych z upłynionego miesiąca.)

Rozchod zboża na siod, a przychod w siodzie.

DATA.		ROZCHOD.	ZBOŻE.		PRZYCHOD.
Miesiąc.	Dzień.		Żyto.	Jęczmień.	
			Pury. Garn.	Pury. Garn.	
Aug.	14	Zalano na siod . .			
	16	przyjęto z wyrobu	20		

Rozchod szlakow, trunkow i drożdży.

DATA.		ROZCHOD.	TRUNKI.		Drożdże.
Miesiąc.	Dzień.		Gorzałka.	Piwo.	
			Probo-wa. Kwar.	Ordynar. ryczna. Kwar.	
		Na ordynaryą NN	10	12	100 50
		do propinacyi	100	100	200 100
		— procentu	50	40	100 100
		przedano podług osobney książki	10	6	5 25 10

Przychod pieniędzy z wyprzedaży trunkow, wespół z rozchodem.

PRZYCHOD PIENIĘDZY.	GORZAŁKA.		PIWO.		Ogół pieniędzy.
	PROBOWA.	ORDYNARYNA.	DUBELTOWE.	ORDYNARYNE.	
	Miara. Cena gar. 4ty.	Miara. Cena gar. 4ty.	Miara. Cena gar. 4ty.	Miara. Cena gar. 4ty.	
Z przezaży z browaru	10	50	25	25	37 15
ditto z gorzelni	10	50	25	25	70
Summa przychodu	10	50	25	25	107 15

ROZCHOD.

Za ingrediencye do piwa kupione	6	20
Na konto pensyi piwowara	25	60
Wnieiono do Kassy	91	20
Summa rozchodu	15	25
Zostaje do odzyskania z przezaży piwa	107	15
Zgadza się z przychodem	107	15

Książki gorzelnika i piwowara. Tab. XII.

Książka na wyprzedaż gorzałki i piwa. T. XIII.

Raport tygodniowy z propinacyi. T. XV.

Książka gorzelnika.

DATA.		WYDATEK ZBOŻA.	ZBOŻE.		Chmiel.	PRZYCHOD GORZAŁKI.	GORZAŁKA.	
Miesiąc.	Dzień.		Żyto.	Jęczmień.			Probow. Garn.	Ordynar. Kwar.
			Pury. Garn.	Pury. Garn.			Garn.	Kwar.
	10	Wydano	20	20	10	15	6	15
	20	ditto	20	20	10	12	6	12

(Nota. Jak wydatek zboża do gorzelni, tak też i przychod gorzałki, ma być w książkach zapisywany ręką pisarza.)

Książka na wyprzedaż gorzałki i piwa.

DATA.		PRZEDANO DO NN. ŻYDOWI NN.	GORZAŁKA.		PIWO.		Ogół pieniędzy.
Miesiąc.	Dzień.		PROBOWA.	ORDYNARYNA.	DUBELTOWE.	ORDYNARYNE.	
			Pieniądze Wzięte. Miara garńce.	Pieniądze Wzięte. Miara garńce.	Pieniądze Wzięte. Miara garńce.	Pieniądze Wzięte. Miara garńce.	
	10	Przedano do NN. żydowi NN.	01	220	6	14	9
	15	Ditto			5	1	25

Raport tygodniowy z propinacyi.

PRZYCHOD.	OWIES.		TRUNKI.		SIEDZIE.
	Pury. Garn.	Pury. Garn.	GORZAŁKA.	PIWO.	
			PROBOWA.	ORDYNARYNA.	
Zostawo do 1go Julii	4	5	160	10	15
przykupiono					
z procentu			40	50	80
z browaru i gorzelni			200	60	95
z folwarku NN.					
Przychodu	9	16	200	60	95

ROZCHOD.

na ordynaryą	3	6	20	50	50
do szynków			20	22	50
przedano na stronie	3	6	100	50	75
Rozchodu	3	6	100	50	75
Zostaje do 8 Julii w naturze	6	10	100	20	15
na różnych			10	5	
Zgadza się z przychodem	9	16	200	60	95

Książka piwowara.

DATA.		WYDATEK ZBOŻA.	JĘCZMIEN.		Chmiel.	PRZYCHOD PIWA.	PIWO.	
Miesiąc.	Dzień.		w Naturze.	w Siodzie.			Drożdże.	Drożdże.
			Pury. Garn.	Pury. Garn.			Dubelowe.	Ordynar. Garn.
	10	Wydano			17	1	12	7bra 15
	15	ditto	20					Przyjęto z browaru

(Nota. I tu pisarz jest obowiązany własnoręcznie zapisywać, tak wydatek zboża, jako też przychod piwa.)

Raport miesięczny z propinacyi. Tablica XVI. (6)

	Siano.	Owies.	T R U N K I.																ŚLEDZIE.		Sól.	Tytuł.								
			GORZAŁKA.				Piwo.		W I N O.						A r a k.		Porter.		Ordynaryjne.			Garn.	Becki.	Pud.	Funt.					
			Probowa.	Ordynar.	SŁODKA.		Dobeltowe.	Ordynar.	FRANCUSKIE.		Szampan.	Renskie.	Madera.	Bordo.	Muskatel.	Malaga.	Piotunkow.	Ankar.	Butel.	Ankar.						Butelki.	Kopy.	Szuki.		
					N. 1.	N. 2.			Czerwone.	Białe.																			Ankar.	Butel.
PRZYCHOD.																														
Zostawo do 1 julii 1832 roku	4	5	15	45	6	7	9	11	160	10	1	8	2	4							6	10	5	2	2	7	1	18	1	17
przyjęto z gorzelnii i browaru			150	10					100	100																				
z rozmajowania probowej na ordynaryjną				50																										
z ściągnięcia z ankrów na butelki																														
z folwarku NN.	4	7							260	110	1	56	2	51							6	10	5	2	2	7	1	18	1	17
przychodu	8	12	165	105	6	7	9	11	260	110	1	56	2	51							6	10	5	2	2	7	1	18	1	17
ROZCHOD.																														
do rozmajowania na ordynaryjną			40																											
ściągnięto na butelki																														
wydano do szynków	4	7	20	30					100	50																				
do Austeryi NN.	1	2	10	20					50	20																				
do Karczmie																														
przedano na stronę			5	5					25	20																				
Ogół rozchodu	5	9	75	55					175	90	1	6	1	4																
Zostaje do 1go sierpnia 1832 roku	2	2	85	45	6	7	9	11	30	15											6	6	5	2	2	7	1	18	1	17
w naturze	1	1	5	5					25	5																				
w zaległościach																														
Zgadza się z przychodem	8	12	165	105	6	7	9	11	260	110	1	56	2	51							6	10	5	2	2	7	1	18	1	17

Z obrachowania szynków.

	Siano.	Owies.	T R U N K I.																ŚLEDZIE.		Sól.	Tytuł.		SREBRO.							
			GORZAŁKA.				Piwo.		W I N O.						A r a k.		Porter.		Ordynaryjne.			Garn.	Becki.	Pud.	Funt.						
			Probowa.	Ordynar.	SŁODKA.		Dobeltowe.	Ordynar.	FRANCUSKIE.		Szampan.	Renskie.	Madera.	Bordo.	Muskatel.	Malaga.	Piotunkow.	Ankar.	Butel.	Ankar.						Butelki.	Kopy.	Szuki.			
					N. 1.	N. 2.			Czerwone.	Białe.																			Ankar.	Butel.	
PRZYCHOD.																															
Zuawo w szynkach	1	2	10	10					20	20																					
w Austeryi NN.	1	1	6	6					5	5																					
w Karczmie NN.																															
Wino do szynków	4	7	20	30					100	50	6	4																			
do Austeryi NN.	1	2	10	20					50	20																					
do Karczmie NN.																															
przychodu	7	12	46	66					175	95	7	5																			
ROZCHOD.																															
Przedano	1	2	20	20					60	30	3																				
w Austeryi	1	2	10	20					20	10																					
w Karczmie																															
rozchodu	2	4	30	40					80	40	3																				
Zostaje w szynkach	4	7	10	20					60	40	4	5																			
w Austeryi	1	1	6	6					35	15																					
w Karczmie																															
Zgadza się z przychodem	7	12	46	66					175	95	7	5																			

Za sprzedane trunki w szynkach.		Złote.	Gr.
w Austeryi			
Siana bierk. 1.	f. 5		
Owsa purów 2.	f. 12		
Gorzałki { probowej garncy 20 a flor. 5 f. 60	100		
{ ordynar. — 20 a flor. 2 f. 40			
Piwa . . . { dubeltowego gar. 60 a flor. 1 f. 60	75		
{ ordynar. — 50 a — gr. 15 f. 15			
Wina . . . { francuz. czer. but. 3 a flor. 5 f. 9	45		
{ Madery — 4 a flor. 6 f. 24			
{ Malagi — 3 a flor. 4 f. 12			
w Karczmie NN			
Siana bierk. 1.	f. 5		
Owsa purów 2.	f. 12		
Gorzałki { probowej gar. 10 a fl. 5 f. 50	70		
{ ordynar. — 20 a fl. 2 f. 40			
P i w a { dubeltowego g. 20 a fl. 1 f. 20	25		
{ ordynar. — g. 10 a — gr. 15 f. 5			
Z sprzedaży na stronę.			
przychodu z szynków 549			
Gorzałki { probowej garncy 5 a fl. 2 f. 10	16—20		
{ ordynar. — 5 a fl. 1 gr. 10 f. 6—20			
P i w a { dubeltowego garncy 25 a — gr. 15 f. 12—15	17—15	58	5
{ ordynar. — 20 a — gr. 7½ f. 5			
W i n a malagi butelek 4 a fl. 4	16		
Porteru — 2 a fl. 4	8		
Summa ogólna przychodu		407	5
Wypłacono szynkarzom od utar- { w Austeryi od zł. 257 grosza tego f. 25—21)		54	27
{ w Karczmie — 112 — — f. 11—6)			
Zostaje miesięcznego dochodu		572	8

BUDYNKI.		OZNACZENIE DO AREND.		Nazwanie karczem i młynów.	Nazwisko arendarzy.	NALEŻNOŚĆ ROCZNA.		
Karczmy.	Dworne.	Karczmy.	Dworne.			Szczegół.		Ogół.
						z Karczemem	z Młynów	
1	1	1	1	Zaracze	Pinchas Orełowicz	200	500	700
1	1	1	1	Rozeta	Mowsza Dawidowicz	150	—	150
1	1	1	1	Achremówce	Jakub Nawarski	—	600	600

DATA.		Czynszu		Furmanki.	
Miesiąc.	Dzień.	Pieniędźmi.	Produktiem np. lnem.	Furmanek.	Furmanek.
		Złote.	Pund.	Furmanek.	Furmanek.
		Należy za rok 1853			
		O D B O R .			
7bra	3	Opłacił	80	10	15
—	26	Dał	—	5	10
xbra	15	Odbył do Rygi z lnem	—	—	—
		Summa odboru	80	5	10
		Zostaje do 1go julii 1853 roku	20	5	5
		Należy za rok 1853	100	10	15
		Summa należności	120	15	20

Wies Rozeta.	Jan Warkalis	Józef Żurlis	Nikodem Leyszys	ZOSTAWAŁO DO 1 JULII 1852.		NALEŻNOŚĆ NA ROK 1853.		WYBOR.		ZOSTAJE DO 1 JULII 1855.	
				Czynszu.		Czynszu.		Czynszu.		Czynszu.	
				Pieniędźmi.	Furmanki.	Pieniędźmi.	Furmanki.	Pieniędźmi.	Furmanki.	Pieniędźmi.	Furmanki.
	40	10	1	100	12	2	50	1	60	14	1
							50				
	10			80	8	2	60	2	10	2	1
							10				
				100	12	2	50	12	1	1	
							50				

(Nota. Nie należy gesto linować, aby można było kilkorazowe odbory zapisywać.)

Rejestr dzienny czynszów i arend. *Tablica XXIII.*

Dziennik kassowy ogólny. *Tablica XXIV.*

Kategornik kassy. *Tablica XXV.*

DATA.	Miesiąc.	Dzień.	NAZWISKA wsi i gospodarzy.	W Y B O R .										
				Pieniędźmi.		Lnem.				Furmanki.				
				z Karczemem	z Młynów	w Naturze	Za len a fl. 10 pundel.	w Naturze	Zapłacony.	odbyt.	Zapłacone	Furmanki.	Pieniędźmi.	
—	—	—	Rozeta Jan Warkalis			15	10	2	1					
—	—	—	Mowsza Dawidowicz	50										
7bra	28	—	Szarkiszki Karol Purnas		20									
8bra	29	—	Rozeta Jan Warkalis					4						

DATA.		PIENIĘDZMI.		Lnem.	
Miesiąc.	Dzień.	Srebro.	Assygnaty.	Ruble.	Kop.
		Złote.	Grosze.	Ruble.	Kop.
		PRZYCHOD.			
		Zostawało do 1go lipca 1852			
Augusta	15			100	100
—	20				
7bra	10			600	600
		ROZCHOD.			
Augusta	25		250		
—	28		1000		
		(Nota. W dzienniku należy osobno zarubrykować naprzód jedną część stronic na przychod, a dalej na rozchod)			

DATA.	Miesiąc.	Dzień.	Numer assignacji.	PRZYCHOD.			ROZCHOD.		
				Srebro.	Assygnaty.	Pieniędźmi.	Srebro.	Assygnaty.	Pieniędźmi.
				Złote.	Grosze.	Ruble.	Złote.	Grosze.	Ruble.
				TYTUE I. Dochody z gospodarstwa rolnego.					
				TYTUE II. Dochody rolnoprzemysłowe.					
				TYTUE III. Dochody czysto-przemysłowe.					
				TYTUE IV. Dochody z odzyskanej własności.					
				TYTUE I. Ciężary publiczne.					
				TYTUE II. Wydatki na gospodarstwo Goroczne.					
				TYTUE III. Wydatki spekulacyjne czyli czysto-przemysłowe.					
				TYTUE IV. Wydatki na obronę lub odzyskanie własności.					
				TYTUE V. Uiszczenie zaległości.					
				TYTUE VI. Wynagrodzenia.					
				TYTUE VII. Wydatki nieprzewidziane i t. p.					
				(Nota. Tak w przychodzie, jako i w rozchodzie, potrzeba na każdą kategorię osobną stronicę zarubrykować.)					

Księga remanentów i awansów. *Tablica XXVI.*

Raport miesięczny kassowy. *Tab. XXVII.*

Rejestr leśny. *Tablica XXVIII.*

DATA.	Miesiąc.	Dzień.	REMANENTA.			WYBOR.	PIENIĄDZE.				
			NALEŻNOŚĆ.				Srebro.	Assygnaty.	Kop.		
			Srebro.	Assygnaty.	Kop.						
			150			7bra	20	opłacono	100		
			100			—	26	ditto	100		
			250					Summa			
			20			8bra	11	opłacono	20		
			140			xbra	10	ditto	100		
			160					Summa			
			AWANSE.								
			40			aug.	11	weszło rachunkiem do rozchodu	40		
			50			7bra	12	weszło do rozchodu rachunkiem	70		
			70			xbra	14	część powrócono, a resztę do rozchodu w ogóle odpisuje się	80		
			40								
			80								

DATA.		SREBRO.		ASSYGNATY.	
Miesiąc.	Dzień.	Złote.	Grosze.	Ruble.	Kop.
		PRZYCHOD.			
		Zostawało do 1go julii 1852 roku			
		400		100	100
		565			
		182			
		1147		100	100
		ROZCHOD.			
		200			
		100			
		66	20		
		4			
		570	20		
		776	10	100	100
		1147		100	100
		(Nota. Podobnymże sposobem układają się raporta kwartałowe, w których do podziału na kategorie posłużyć może za wzór <i>Tab. XXIX.</i>)			

Numer assignacji.	DATA.	Miesiąc.	Dzień.	DRZEWO.						DRWA OPAROWE		Chróst wozy
				TOWARNE BRUSY.		Do BUDOWY.				z Pnia.	z Powia.	
				Sosnowe.	Dębowe.	Klonowe.	Stopy.	Bierwiona jedłowe osobne.	Wierzbowin.	Krokwie.	5-polanne.	
				ROZCHOD różny.								
				PRZEDANO.								
				1	5	4	15	1	4	4	5	
				PRZYCHOD pieniędzy.								
				Za przedanych drew z powału 5-polannych sążni 5						50		
				— przedanych drew z pnia 2-polannych sążni 4						26	20	
				ROZCHOD.								
				Na pensyą strażnikowi						16	20	
				do kassy wniesiono						60		

(Nota. Tak w remanentach, jako i awansach, potrzeba na każdą kategorię osobną stronicę zarubrykować.)

